

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА
АРТМЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА АРТМЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

на тему:

**ВПЛИВ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ БІБЛІОТЕКИ НА ФОРМУВАННЯ
ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

Виконала:

здобувачка IV курсу,

група БІС-51-22з

спеціальності 029 «Бібліотечна,
інформаційна та архівна справа»

Купчак Ольга Сергіївна

Науковий керівник:

доцентка кафедри артменеджменту

та інформаційних технологій,

докторка філософії з інформаційної,

бібліотечної та архівної справи

Ткаченко Наталія Вячеславівна

Рецензент:

докторка наук із соціальних комунікацій,

професорка

Збанацька Оксана Миколаївна

Допущено до захисту:

протокол засідання кафедри

№___ від ___ травня 2026 р.

завідувач кафедри артменеджменту

та інформаційних технологій

_____ Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА

Київ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади формування читацької культури дітей у цифровому середовищі.....	7
1.1. Поняття «читацька культура»: сутність, структура та критерії сформованості.....	7
1.2. Читацька культура дітей у контексті цифрової трансформації.....	11
1.3. Роль дитячої бібліотеки у формуванні читацької культури.....	14
Висновки до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2. Аналіз програм та практик сучасних бібліотек щодо формування читацької культури дітей.....	19
2.1. Державні та національні програми підтримки дитячого читання.....	23
2.2. Сучасні програми дитячих бібліотек як інструмент формування читацької культури.....	25
2.3. Цифрові інструменти в сучасних бібліотечних програмах: аспекти впровадження та функціонування.....	28
Висновки до розділу 2.....	30
РОЗДІЛ 3. Практичні засади підвищення ефективності діяльності дитячої бібліотеки.....	33
3.1. Аналіз читацьких потреб дітей і оцінка ефективності бібліотечних програм (на прикладі Ярмолинецької дитячої бібліотеки Хмельницької області).....	38
3.2. Розробка авторської програми/моделі формування читацької культури дітей в умовах цифрової трансформації.....	45
3.3. Практичні рекомендації щодо удосконалення роботи дитячої бібліотеки.....	48
Висновки до розділу 3.....	49
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

АНОТАЦІЯ

Купчак О.С. Вплив сучасної дитячої бібліотеки на формування читацької культури дітей в умовах цифрової трансформації суспільства – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр.

У роботі розглянуто теоретичні засади поняття «читацька культура», її структуру, критерії сформованості та особливості розвитку в сучасному цифровому середовищі. Особливу увагу приділено впливу цифрових технологій на читацькі практики дітей, а також трансформації дитячої бібліотеки від традиційного книгосховища до соціокультурного простору.

Проаналізовано державні та бібліотечні програми підтримки дитячого читання, сучасні форми популяризації книги, використання цифрових інструментів. Досліджено можливості використання BookTok та інших цифрових ресурсів для підвищення зацікавленості дітей читанням.

У практичній частині здійснено аналіз читацьких потреб дітей та оцінено ефективність бібліотечних програм. На основі отриманих результатів розроблено авторську модель читацького клубу «Без спойлерів» і сформульовано рекомендації щодо вдосконалення діяльності дитячих бібліотек в умовах цифровізації. Запропоновані підходи спрямовані на поєднання традиційних і цифрових форм роботи, розвиток медіаграмотності, критичного мислення та стійкого інтересу до читання серед дітей.

Практична цінність роботи полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій в діяльності бібліотек територіальних громад для підвищення ефективності бібліотечного обслуговування та популяризації читання.

Ключові слова: дитяча бібліотека, читацька культура, цифрова трансформація, дитяче читання, медіаграмотність, цифрові технології, BookTok, популяризація читання, бібліотечні програми, соціальні мережі, читацька компетентність, культурний розвиток дітей.

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена глибокими змінами, які відбуваються в інформаційному просторі сучасного суспільства під впливом цифрових технологій. Стрімкий розвиток інтернет-комунікацій, соціальних мереж, електронних ресурсів та мультимедійного контенту суттєво змінює способи отримання інформації дітьми, їхні читацькі інтереси та культурні практики. У таких умовах особливої ваги набуває проблема збереження та розвитку читацької культури як важливого чинника інтелектуального, духовного й особистісного розвитку дитини.

Сучасна дитяча бібліотека вже не обмежується традиційними функціями зберігання та видачі книг. Вона трансформується у багатофункціональний культурно-освітній простір, який поєднує друковані та цифрові ресурси, сприяє розвитку інформаційної грамотності, критичного мислення та формуванню стійкої мотивації до читання. Водночас зростання популярності цифрових медіа, скорочення часу, який діти приділяють читанню книжок, а також посилення конкуренції з боку розважального контенту потребують пошуку нових форм і методів бібліотечної роботи.

Особливої актуальності зазначена проблема набуває в умовах реформування культурної сфери України та розвитку територіальних громад, де бібліотеки часто виступають важливими центрами культурного життя, освіти й соціальної взаємодії дітей та молоді. Тому дослідження трансформації ролі дитячої бібліотеки у формуванні читацької культури дітей в умовах цифровізації суспільства є своєчасним і необхідним як для розвитку бібліотечної науки, так і для вдосконалення практичної діяльності сучасних бібліотек.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні та аналізі впливу сучасної дитячої бібліотеки на формування читацької культури дітей в умовах цифрової трансформації суспільства та розробленні практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності бібліотечної діяльності у цьому напрямі. Відповідно до структури роботи, основні **завдання** визначені так:

1. Розкрити сутність поняття «читацька культура» та охарактеризувати її основні складові.
2. Проаналізувати вплив цифровізації суспільства на читацькі практики дітей та особливості формування читацької культури в цифровому середовищі.
3. Дослідити сучасні підходи, програми та форми діяльності дитячих бібліотек щодо підтримки й розвитку дитячого читання.
4. Визначити можливості використання цифрових технологій та інноваційних інструментів у роботі дитячих бібліотек.
5. Провести аналіз читацьких потреб дітей та оцінити ефективність діяльності дитячої бібліотеки щодо формування читацької культури (на прикладі конкретної бібліотеки).
6. Розробити практичні рекомендації та авторську модель удосконалення діяльності дитячої бібліотеки в умовах цифрової трансформації.

Об’єкт дослідження – процес формування читацької культури дітей в умовах цифрової трансформації суспільства.

Предмет дослідження – вплив сучасної дитячої бібліотеки, її форм, методів та засобів діяльності на формування читацької культури дітей в умовах цифрової трансформації суспільства.

У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних **методів**: аналіз, синтез, узагальнення та систематизацію наукової літератури – для вивчення теоретичних засад формування читацької культури дітей і діяльності дитячих бібліотек; порівняльний метод – для зіставлення традиційних та інноваційних форм бібліотечної роботи в умовах цифровізації; структурно-функціональний метод – для дослідження ролі сучасної дитячої бібліотеки у формуванні читацької культури дітей; аналіз документів і статистичних матеріалів – для оцінювання діяльності дитячих бібліотек; метод кейс-аналізу – для вивчення практичного досвіду роботи конкретної дитячої бібліотеки; метод моделювання – для розроблення рекомендацій

щодо підвищення ефективності бібліотечної діяльності в умовах цифрової трансформації суспільства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці авторської моделі читацького клубу «Без спойлерів» та комплексу практичних рекомендацій щодо вдосконалення роботи дитячої бібліотеки. Результати дослідження впроваджено в діяльність Ярмолинецької дитячої бібліотеки Хмельницької області. Отримані висновки та рекомендації можуть бути використані іншими публічними бібліотеками територіальних громад для підвищення ефективності бібліотечного обслуговування дітей.

Апробація результатів та публікації. Актуальність та наукова обґрунтованість результатів дослідження була викладена на всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Культура, інформація, комунікація: міждисциплінарний діалог» (м. Київ, 09-10 квітня 2026 року), тема доповіді: «BookTok як феномен сучасної читацької культури»; II всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Культура, інформація, комунікація: міждисциплінарний діалог» (м. Київ, 09 квітня 2025 року), тема доповіді: «Роль соціальних мереж у популяризації читання серед дітей та молоді: теоретичні та практичні аспекти».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Трансформація ролі дитячої бібліотеки у формуванні читацької культури дітей в умовах цифровізації суспільства є актуальною науково-практичною проблемою. Попри надмірне поширення цифрових технологій, потреба у вдумливому читанні та розвитку критичного мислення набуває дедалі більшої ваги. Сучасна бібліотека перестає бути лише сховищем друкованих видань і перетворюється на багатофункціональний соціокультурний хаб, де технології та література не конкурують, а доповнюють одне одного [9; 11]. Вона стає простором, що допомагає дитині опанувати медіаграмотність, сформувати читацький смак і навчитися відрізняти якісний контент від інформаційного шуму [40].

Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку ефективних механізмів адаптації бібліотечної діяльності до нових реалій цифрової епохи. Зниження інтересу дітей до традиційного читання, фрагментація уваги під впливом цифрового контенту та водночас поява нових форм популяризації книги (зокрема через соціальні мережі) потребують ґрунтовного наукового осмислення [6; 27]. Особливої значущості ця проблема набуває в контексті діяльності бібліотек територіальних громад, які часто залишаються єдиним осередком культурного дозвілля для дітей [1; 42].

1.1. Поняття «читацька культура»: сутність, структура та критерії сформованості

Поняття «читацька культура» посідає провідне місце в осмисленні ролі читання як соціокультурного явища та важливого чинника розвитку особистості. Воно вирізняється складністю та багатовимірністю, оскільки виходить за межі елементарного володіння технікою читання. У науковому дискурсі представлено різні підходи до його трактування: педагогічний, бібліотекознавчий, культурологічний, психологічний. Однак більшість

дослідників сходяться на думці, що читацька культура є інтегрованою характеристикою особистості, яка відображає її ставлення до читання, рівень сформованості читацьких умінь і здатність до активної взаємодії з текстами та інформаційним середовищем [27]. Це не статичний набір навичок, а динамічне утворення, яке формується протягом усього життя і зазнає змін під впливом соціокультурного контексту, розвитку технологій, освітніх практик [4].

О. Дем'янюк, О. Онопрієнко, Н. Шемаєва та інші представники педагогічної та бібліотечнознавчої науки підкреслюють, що читацька культура не обмежується лише сукупністю знань, умінь і навичок, пов'язаних із читанням. Вона охоплює систему цінностей, переконань і емоційних ставлень, які формуються у процесі читацької діяльності. Відповідно, її структура поєднує когнітивний (пізнавальний) та афективний (емоційно-ціннісний) компоненти, що забезпечують цілісність сприйняття та інтерпретації тексту [4]. Когнітивний компонент передбачає не лише техніку читання, а й здатність до аналізу, синтезу, критичного осмислення інформації; афективний – включає читацькі інтереси, мотиви, емпатійне залучення, естетичне переживання.

У структурному вимірі читацька культура включає взаємопов'язані складові, серед яких провідне місце займає читацька компетентність як навичково-технічний компонент. Вона охоплює сформованість техніки читання, зокрема швидкість, правильність і виразність, що створює основу для подальшого інтелектуального розвитку. Важливим є також рівень розуміння прочитаного, який виявляється у здатності інтерпретувати текст на різних рівнях – від буквального до смислово-поглибленого, визначати основну ідею, аргументацію та авторську позицію. Не менш значущими є вміння працювати з текстом, зокрема виокремлювати ключову інформацію, здійснювати конспектування, анотування, реферування, цитування, а також користуватися довідковими джерелами. Володіння різними видами читання – ознайомлювальним, вивчаючим, переглядовим і пошуковим – забезпечує ефективність сприйняття інформації залежно від поставлених цілей [40].

Читацька компетентність також передбачає метакогнітивні вміння: здатність планувати читання, контролювати рівень розуміння, обирати адекватні стратегії опрацювання тексту [4].

Вагомою складовою читацької культури є інформаційна культура, яка в умовах сучасного інформаційного суспільства набуває особливої актуальності. Вона передбачає здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, знаходити необхідні відомості у різних джерелах, оцінювати їх достовірність і релевантність [11]. Важливим аспектом є розвиток критичного мислення, що дозволяє аналізувати інформацію, розмежовувати факти та судження, виявляти маніпуляції та формувати власну аргументовану позицію. Складовою цього компоненту виступає медіаграмотність, яка забезпечує розуміння функціонування медіа та здатність протидіяти дезінформації [12]. Також суттєве значення мають навички пошуку та обробки інформації із використанням бібліотечних каталогів, електронних баз даних і ресурсів мережі Інтернет.

Не менш важливим є емоційно-ціннісний компонент, що відображає внутрішнє ставлення особистості до читання. Він проявляється у наявності стійких читацьких інтересів і потреб, орієнтованих на певні жанри, теми чи авторів, а також у сприйнятті читання як джерела знань, естетичного задоволення та саморозвитку [27]. Ціннісне ставлення до книги формується через усвідомлення її значення як складової культурної спадщини та засобу духовного збагачення. Важливу роль відіграє емоційне залучення, що виявляється у здатності співпереживати героям і занурюватися у художній світ твору, а також внутрішня мотивація до читання, яка може мати пізнавальний, естетичний чи дозвіллевий характер [6]. Згідно з результатами Всеукраїнського соціологічного дослідження 2024 року, діти отримують найбільше задоволення від книжок, які вони обирають самостійно (73%), що підкреслює важливість внутрішньої мотивації порівняно з примусовим читанням [6].

Соціально-комунікативний аспект читацької культури підкреслює її суспільну природу. Читання виступає не лише індивідуальним, а й комунікативним процесом, що передбачає обговорення прочитаного, обмін думками, участь у читацьких клубах і дискусіях. Воно також включає взаємодію з авторами через літературні заходи та сприяє соціалізації особистості, допомагаючи їй краще розуміти інших, формувати власний світогляд і інтегруватися у культурне середовище [12]. У підлітковому віці саме соціальна складова читацької діяльності (рекомендації однолітків, обговорення в соціальних мережах, участь у буктьюберських спільнотах) набуває вирішального значення для формування читацьких звичок.

Важливою складовою є також самоосвітній і креативний компонент, який відображає зв'язок читання з процесами саморозвитку та творчості. Читання виступає ефективним засобом безперервної освіти, розширення кругозору та набуття нових знань і навичок протягом життя. Воно стимулює розвиток уяви, сприяє формуванню творчого мислення та здатності до нестандартного розв'язання завдань. Крім того, важливим є формування культури самостійного читання, що передбачає вміння планувати власну читацьку діяльність, свідомо обирати літературу та створювати індивідуальну читацьку програму [43]. У контексті стратегічних документів, зокрема Стратегії розвитку читання до 2032 року, самоосвітнє читання визнано одним із пріоритетів, що сприяє формуванню освіченої, конкурентоспроможної особистості [43].

Таким чином, читацька культура постає як цілісне, інтегроване утворення, що поєднує інтелектуальні, емоційні, ціннісні та соціальні характеристики особистості. Її формування є тривалим і безперервним процесом, який розпочинається з раннього віку та триває протягом усього життя. Критеріями сформованості читацької культури можна вважати рівень розвитку читацької компетентності, здатність до критичного осмислення інформації, наявність стійкої мотивації до читання, активність у читацькій взаємодії та готовність до самоосвітньої діяльності [4; 40]. У цьому контексті

особливого значення набуває діяльність бібліотек, які забезпечують доступ до інформаційних ресурсів, створюють сприятливі умови для читання та сприяють комплексному розвитку всіх складових читацької культури.

1.2. Читацька культура дітей у контексті цифрової трансформації

Сучасні глобалізаційні процеси, соціально-економічні та політичні виклики, а також стрімкий розвиток цифрових технологій зумовили суттєві трансформації в різних сферах життєдіяльності суспільства, зокрема у формуванні читацької культури дітей різних вікових груп [9; 11]. У цих умовах спостерігається суперечлива тенденція: з одного боку, зростає усвідомлення важливості читання як ключового чинника інтелектуального, емоційного та соціального розвитку дитини, а з іншого – фіксується зниження рівня сформованості окремих складників читацької культури. Це зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до організації читання та адаптації їх до умов цифрової трансформації [27].

Як свідчать наукові дослідження та педагогічна практика, ще 10–15 років тому у дітей шкільного віку переважно не виникало суттєвих труднощів із технікою читання та розумінням текстів. Вони демонстрували достатній рівень сформованості темпу, правильності та виразності читання, що забезпечувало ефективне сприймання змісту. Водночас навіть у той період науковці наголошували на необхідності розвитку складніших читацьких умінь – інтерпретації тексту, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, розуміння авторської позиції, формування критичного мислення та оцінних суджень [40]. Зазначені уміння значною мірою залежали від вікових та індивідуальних особливостей дітей, рівня розвитку їхнього мислення, мовлення, емоційного досвіду та попередніх знань.

У XXI столітті ситуація ускладнилася під впливом цифровізації, активного використання електронних пристроїв, а також таких факторів, як пандемія COVID-19 і воєнний стан, що обмежили доступ до якісного

освітнього середовища [3]. У результаті спостерігається погіршення багатьох показників читацької діяльності дітей різного віку. Зокрема, у частини учнів знижується рівень сформованості технічних характеристик читання: уповільнюється темп, зберігаються труднощі з автоматизацією навички, з'являються тривалі паузи під час читання, що негативно впливає на розуміння змісту [9]. У середньому шкільному віці це може проявлятися у недостатній швидкості читання та поверхневому сприйманні текстів, а в старшому – у зниженні здатності до глибокого аналізу та інтерпретації інформації [6]. Крім того, дослідження PISA-2018 зафіксували, що результати українських учнів із читацької грамотності виявилися нижчими за середні показники країн ОЕСР, що стало тривожним сигналом для освітньої та бібліотечної галузей [43].

Однією з ключових причин таких змін є домінування в житті дітей цифрового контенту. Постійна взаємодія з відео-, аудіо- та інтерактивними ресурсами змінює характер сприймання інформації, знижує інтерес до традиційного читання та формує нові когнітивні стратегії [9]. Діти звикають до яскравих, динамічних візуальних образів, швидкої зміни інформації, що ускладнює сприймання лінійного тексту. Це проявляється у частих змінах фіксації погляду, фрагментарності читання, зниженні точності розпізнавання слів і, як наслідок, труднощах у розумінні змісту. Феномен «кліпового мислення», який характеризується швидким перемиканням уваги між фрагментами інформації без глибокого занурення в кожен з них, стає дедалі поширенішим серед дітей, які виростили в цифровому середовищі.

Цифрова трансформація впливає також на мовленнєвий розвиток дітей. Спостерігається зростання кількості незрозумілих слів навіть у межах загальноживаної лексики, поверхневий характер опрацювання тексту, труднощі у формуванні зв'язного мовлення та побудові логічних висловлювань [27]. Багато дітей відчують складнощі під час переказу прочитаного, формулювання власної думки, участі в обговоренні текстів. Це значною мірою пов'язано зі скороченням живого спілкування, а також зі змінами у функціонуванні пам'яті: діти частіше запам'ятовують не зміст

інформації, а спосіб її пошуку [9], при цьому обсяг довготривалої пам'яті може зменшуватися [6].

У таких умовах формується новий тип читача, для якого характерні прагматичність, вибірковість та індивідуалізованість читацьких інтересів. Діти різного віку частіше звертаються до текстів, які мають для них безпосередню користь або викликають емоційний відгук. Зростає інтерес до пізнавальної літератури (нонфікшн), а також до видань із візуальним компонентом – коміксів, ілюстрованих книг, текстів із короткими сюжетами. Водночас популярності набувають аудіокниги та мультимедійні формати, що зумовлює зміщення акценту від традиційного читання до слухового сприймання інформації [6]. За даними дослідження 2024 року, 67% дітей віком 10–14 років сприймають текст переважно з екранів, а середня тривалість безперервного читання скоротилася до 12 хвилин [6]. Це свідчить про глибоку зміну самого процесу читання, який стає фрагментованим, переривчастим, часто поєднаним із іншими видами діяльності.

Особливістю сучасного етапу є співіснування двох моделей читання – паперової та цифрової. Якщо робота з друкованими текстами традиційно формується у межах освітнього процесу, то навички читання з екрана здебільшого розвиваються стихійно, у процесі використання гаджетів, соціальних мереж та цифрових платформ. Це зумовлює необхідність розроблення нових підходів і методик, спрямованих на формування в дітей умінь ефективно працювати як із традиційними, так і з електронними текстами [9]. Важливо підкреслити, що ці дві моделі не повинні конкурувати, а мають доповнювати одна одну, і саме бібліотека може стати тим середовищем, де дитина навчиться гармонійно поєднувати різні формати читання.

У контексті діяльності дитячих бібліотек зазначені трансформації набувають особливого значення. Бібліотеки виступають важливими соціокультурними інституціями, які можуть компенсувати негативні впливи цифрового середовища, сприяти розвитку мотивації до читання, формувати ціннісне ставлення до книги та підтримувати інтерес до різних видів

літератури [11; 12]. Вони створюють умови для поєднання традиційного та цифрового читання, організовують комунікативні практики, сприяють розвитку критичного мислення та інформаційної культури дітей. Окрім того, в умовах війни бібліотеки перетворюються на безпечні простори, де через читання та обговорення книг діти можуть впоратися зі стресом, тривожністю, пережитим травматичним досвідом [3; 48].

Отже, читацька культура дітей у контексті цифрової трансформації зазнає істотних змін, що охоплюють когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти читацької діяльності. Це вимагає комплексного підходу до її формування, який передбачає розвиток технічних і смислових навичок читання, формування стійкої мотивації, удосконалення мовленнєвих умінь, а також активне залучення сім'ї та бібліотечних інституцій до підтримки читацького розвитку дітей різних вікових груп [6; 43].

1.3. Роль дитячої бібліотеки у формуванні читацької культури

Особливістю діяльності дитячих бібліотек є створення їх працівниками цілісного середовища, яке сприяє всебічному розвитку дитини та її успішній соціалізації. Такі бібліотеки або бібліотечні системи покликані забезпечувати захист прав дітей на доступ до інформації, надавати необхідні ресурси, а також організовувати змістовне дозвілля і сприяти комунікації [1; 40]. На відміну від шкільних чи універсальних наукових бібліотек, дитячі бібліотеки мають особливу місію – вони не просто обслуговують дітей як користувачів, а цілеспрямовано працюють над формуванням особистості дитини через книгу, читання, творчість і спілкування.

Важливим аспектом діяльності дитячої бібліотеки є її педагогічна функція, що реалізується через формування читацьких інтересів у різних вікових групах та розвиток інформаційної культури. Особливо значущою ця функція є у процесі керівництва дитячим читанням, адже саме бібліотека формує у дітей сприйняття читання як важливої духовної та творчої діяльності

[27]. Бібліотекар виступає не лише як посередник між книгою та читачем, а як наставник, який допомагає дитині зорієнтуватися у величезному потоці інформації, розвиває її читацький смак, прищеплює любов до літератури. Різні аспекти функціонування дитячих бібліотек висвітлені у наукових працях [12].

Проблематика дитячого читання охоплює питання змісту літератури, читацьких інтересів і потреб дітей з урахуванням їх вікових особливостей, а також трансформацію моделей читання під впливом суспільних змін і розвитку цифрових технологій. Важливу роль у цьому процесі відіграють бібліотеки, освітні заклади та сім'я [27]. Сучасна дитяча бібліотека все частіше виступає координатором між цими трьома інституціями, організовуючи спільні заходи для дітей, батьків і педагогів, створюючи умови для міжпоколінної комунікації навколо книги.

Дитяча бібліотека виступає як інформаційно-культурний та освітній центр, що володіє спеціалізованим фондом літератури, орієнтованим на потреби дітей. Водночас дитяче читання є складним процесом взаємодії дитини з текстом, який можна розглядати і як форму пізнавальної діяльності, і як засіб комунікації через різні носії інформації [40]. У цьому контексті бібліотека повинна пропонувати не лише друковані видання, а й аудіокниги, електронні ресурси, доступ до баз даних, що відповідає багатоманітності сучасних читацьких практик дітей.

Ефективність читання залежить від сформованості базових читацьких навичок, зокрема здатності осмислювати текст, аналізувати його та критично оцінювати зміст [4]. У різні вікові періоди читання має свої особливості: від слухання і розглядання у ранньому віці до пізнавального, емоційного та дозвілльового читання у подальшому. Бібліотека має враховувати цю вікову диференціацію, пропонуючи спеціально розроблені програми для дошкільнят, молодших школярів, підлітків, старшокласників.

Діяльність бібліотекарів спрямована на підвищення інтересу дітей до книги шляхом впровадження сучасних технологій, використання електронних ресурсів і новітніх форм роботи [9]. Водночас важливим завданням є

формування читацької компетентності, яка визначає здатність дитини ефективно працювати з текстом і обирати відповідні стратегії читання [27]. Окрім того, бібліотека виконує функцію розвитку медіаграмотності, що є критично важливим в епоху дезінформації та фейкових новин. Через спеціальні заняття, квести, ігри діти вчаться розрізняти факти та судження, перевіряти джерела інформації, критично оцінювати медіаконтент [12].

Серед ключових напрямів роботи дитячої бібліотеки – навчання дітей користуванню бібліотечними ресурсами, каталогами, довідковими виданнями, періодикою, а також виховання дбайливого ставлення до книги. У процесі читання створюються умови для розвитку творчого мислення, уяви та літературних здібностей дітей. Бібліотека стає простором для самовираження: діти не лише читають, а й створюють власні тексти, малюнки, буктрейлери, беруть участь у літературних конкурсах і фестивалях.

Важливу роль відіграє самостійний вибір книг, що сприяє формуванню читацької самостійності та навичок орієнтації в інформаційному просторі [6]. Надання дітям права голосу у виборі літератури, у плануванні бібліотечних заходів, у формуванні клубів за інтересами – це потужний інструмент підвищення внутрішньої мотивації до читання, який активно використовується в сучасних бібліотеках [15; 32].

Читання як процес виконує низку функцій – освітню, виховну, естетичну та соціокультурну. Воно розширює кругозір дітей, сприяє формуванню моральних якостей, розвитку естетичного смаку та пізнавальної активності. Завдяки читанню діти долучаються до культурної спадщини, засвоюють досвід попередніх поколінь і пізнають навколишній світ. Особливого значення в умовах війни набуває виховна функція бібліотеки, яка через книгу формує патріотичну свідомість, національну ідентичність, громадянську позицію [3].

З огляду на обмежений життєвий досвід дітей, читання стає важливим засобом його розширення та поглиблення. Формування кваліфікованого читача є одним із пріоритетних завдань дитячих бібліотек, оскільки читання безпосередньо впливає на духовний і інтелектуальний розвиток особистості

[43]. Кваліфікований читач – це не просто людина, яка володіє технікою читання, а особистість, здатна до глибокого розуміння тексту, до рефлексії, до діалогу з автором та іншими читачами.

Працівники бібліотек організовують різноманітні заходи, спрямовані на розвиток читацьких інтересів, естетичних смаків і творчих здібностей дітей. У цій діяльності вони співпрацюють із закладами культури, освіти та позашкільними установами. При цьому особлива увага приділяється врахуванню вікових та індивідуальних особливостей дітей. Бібліотеки також виступають осередками комунікації, де відбувається взаємодія дітей, батьків і педагогів [12]. Завдяки використанню різноманітних форм і методів роботи створюється сприятливе середовище для розвитку інтересу до читання та формування читацької культури.

Сучасне дитяче читання охоплює широкий спектр жанрів і тем, що дозволяє кожній дитині знайти літературу відповідно до своїх інтересів. Важливим елементом роботи бібліотеки є організація книжкових виставок, які допомагають розширити читацький кругозір і зацікавити дітей книгою. Дитяча бібліотека створює умови для розвитку творчого потенціалу дітей, залучаючи їх до літературної діяльності, гуртків за інтересами та пізнавальних заходів. Це сприяє не лише формуванню читацьких навичок, а й загальному культурному розвитку особистості [1; 27].

У контексті цифрової трансформації роль дитячої бібліотеки не зменшується, а трансформується: вона стає провідником у світі інформації, медіаграмотності, цифрової культури, одночасно зберігаючи цінності традиційної книжкової культури, живого спілкування, емоційного контакту з книгою. Поєднання цих двох векторів і визначає сучасну місію дитячої бібліотеки як інституції, що формує читацьку культуру дитини XXI століття.

Висновки до розділу 1

У першому розділі роботи розглянуто теоретичні аспекти формування читацької культури дітей в умовах цифрового середовища.

1. Читацька культура визначається як складне багатокomпонентне утворення, що поєднує читацьку компетентність, інформаційну культуру, емоційно-ціннісні орієнтації, соціально-комунікативні навички, здатність до самоосвіти та творчої діяльності. Рівень її сформованості характеризується читацькою компетентністю особистості, умінням критично аналізувати інформацію, наявністю стійкого інтересу до читання, активною участю в читацькій діяльності та готовністю до безперервного саморозвитку.

2. Встановлено, що цифровізація суспільства суттєво впливає на читацькі практики дітей. Серед основних тенденцій спостерігаються зниження якості окремих технічних навичок читання, фрагментарне сприйняття текстової інформації та формування нового типу читача, для якого характерні вибірковість і прагматичність читацьких інтересів. Разом із тим зростає популярність електронних ресурсів, аудіокниг, графічної літератури та мультимедійних форматів, що свідчить про одночасне функціонування традиційних і цифрових моделей читання. Зазначені зміни актуалізують необхідність модернізації підходів до організації читацької діяльності дітей.

3. Важливе місце у формуванні читацької культури належить дитячим бібліотекам, які поєднують традиційні та інноваційні форми роботи з користувачами. Вони забезпечують доступ до різноманітних інформаційних ресурсів, сприяють розвитку читацької компетентності та реалізують освітню, виховну, культурну й соціальну функції. Крім того, бібліотеки виступають комунікативними центрами взаємодії дітей, батьків і педагогів. В умовах воєнного часу їхня роль розширюється завдяки виконанню функції психоемоційної підтримки, оскільки книга, читання та творчі практики допомагають дітям долати наслідки стресу й пережитих травматичних подій.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОГРАМ ТА ПРАКТИК СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ

Формування читацької культури дітей є одним із пріоритетних завдань сучасних бібліотек у всьому світі. У зв'язку зі зниженням інтересу до читання, поширенням цифрових технологій та зростанням вимог до освітнього рівня, бібліотеки переформатовують свої підходи, впроваджуючи інноваційні програми та практики [29]. Сьогодні йдеться не просто про збільшення кількості читачів, а про глибоку трансформацію самої сутності бібліотеки як інституції, що з пасивного посередника між книгою та дитиною перетворюється на активного творця читацького середовища. Ця зміна відбувається на тлі глобальної конкуренції за увагу дитини з боку цифрових розваг, соціальних мереж, відеоігор, і бібліотека може виграти цю конкуренцію лише за умови, якщо запропонує унікальний досвід, якого не можна отримати в жодному іншому місці.

Дослідження, проведені Інститутом музейних та бібліотечних послуг (IMLS), визначають, що успішні програми з читання для дітей базуються на трьох основних складових: ефективному контенті, інтерактивних методах навчання та мотиваційних практиках [29]. Серед найбільш дієвих практик виокремлюються читання вголос, книжкові дискусії, соціальна взаємодія, залучення дорослих для підтримки читання та участь громади [19; 44]. Ці компоненти створюють фундамент для розробки комплексних бібліотечних ініціатив, які доводять свою ефективність у різних культурних і соціальних контекстах – від високотехнологічного Сінгапуру до сільських громад Камеруну.

Сучасні бібліотеки відходять від пасивного зберігання книг до активного створення читацького середовища. Аналіз практик дозволяє виокремити декілька ефективних моделей, кожна з яких пропонує свій унікальний підхід до залучення дітей.

Одним із яскравих прикладів є проєкт «Little Seed Reading Club» у Шанхайській дитячій бібліотеці. Ця програма включає п'ять ключових заходів: створення тематичних книжкових списків, організацію виставок, проведення тематичних читацьких сесій, зустрічі з авторами та системи заохочення [24]. Такий комплексний підхід дозволяє занурити дитину в тему через різні форми активності, створюючи ефект «занурення», коли читання перестає бути ізольованою дією і стає частиною цілісного культурного досвіду. Діти не просто читають книгу – вони бачать її на виставці, обговорюють із письменником, отримують заохочення за участь у читацьких сесіях. Така багатовекторна стимуляція значно підвищує ймовірність того, що читання стане усвідомленою потребою, а не формальним обов'язком.

Аналогічну мету переслідують «літературні кола» (literature circles), які практикуються в бібліотеках Індії. Діти збираються для обговорення книг у малих групах, що сприяє розвитку критичного мислення та глибшому розумінню текстів [15; 17]. Як зазначає одна з бібліотекарок, важливість таких занять полягає у «цінності спільного мислення, відкритті різних перспектив, які дозволяють пережити книгу багатше та глибше, ніж наодинці» [15]. Такий формат особливо цінний у підлітковому віці, коли думка однолітків стає вирішальною, і обговорення книги з друзями може виявитися набагато потужнішим мотиватором, ніж будь-яка рекомендація дорослого. Дослідники цього методу підкреслюють, що ключовим чинником успіху є надання дітям свободи вибору як книг, так і способів їх обговорення, що перетворює читання з пасивного споживання на активне конструювання смислів [17].

Програми, орієнтовані на сімейне читання, демонструють високу ефективність у тих випадках, коли вони враховують соціокультурний контекст конкретної громади. Досвід роботи бібліотеки в Редінгу (Велика Британія) показує, що успіх значною мірою залежить від довіри між бібліотекарем та місцевою громадою [19]. Дослідники з Університету Редінга виявили, що бібліотечні програми стають більш затребуваними, коли вони розробляються за участі самих членів громади, враховують культурні особливості та мовні

потреби (наприклад, пропозиція книг рідною мовою) і долають психологічні бар'єри батьків, які не мали досвіду сімейного читання в дитинстві [19]. Це надзвичайно важливе спостереження, яке актуальне й для України, де значна частина дорослого населення або не має стійкої читацької звички, або не бачить цінності в сімейному читанні, що безпосередньо позначається на читацькому розвитку дітей [6].

Цей підхід перегукується з ініціативою «Let's Read» на Мальдівах, де за підтримки ЮНІСЕФ перекладаються дитячі книги мовою дхівехі [44]. Проєкт не лише сприяє збереженню національної мови, але й робить читання доступним для дітей, які не володіють англійською, долаючи тим самим мовний бар'єр, що часто стає на заваді формуванню ранніх читацьких навичок. Крім того, цифрова платформа «Let's Read» надає безкоштовний доступ до книг через мобільний додаток, що є особливо цінним для віддалених регіонів, де фізична інфраструктура бібліотек обмежена. Це приклад того, як цифрові технології можуть не конкурувати з традиційним читанням, а слугувати містком до нього.

Фізичний простір бібліотеки відіграє надважливу роль у залученні дітей. Програма «Libraries for Primaries» (Національний траст грамотності, Велика Британія) засвідчила, що проста реорганізація полиць – розміщення книжок обкладинкою вперед, використання низьких стелажів – значно підвищує інтерес дітей та їхню здатність самостійно обирати літературу [29]. Такі, здавалося б, незначні зміни створюють «шановане місце», де книги є легкодоступними, візуально привабливими і буквально запрошують дитину до взаємодії. Це доводить, що бібліотечний дизайн – це не лише питання естетики, а й потужний педагогічний інструмент.

У Південній Африці через брак інфраструктури набула поширення модель «класних бібліотек» (in-class libraries). Дослідження UCT показали, що створення куточка читання безпосередньо в класі, де є книги різними мовами (включно з рідними для учнів), дозволяє дітям читати для задоволення, а не лише для виконання завдань [14]. Автори проєкту L4L підкреслюють, що

фундаментальне навчання відбувається саме тоді, коли дитина намагається зрозуміти історію та дійти до її кінця, тобто коли читання стає особистісно значущим. Цей досвід особливо цінний для українських територіальних громад, де не кожне село має стаціонарну бібліотеку, але кожна школа може створити привабливий читацький куточок.

Сінгапурські школи активно інтегрують мобільні бібліотеки. Наприклад, «Mobile Library @ Foyer» дозволяє учням брати книги на перерві, а «Pre-loved Books on Wheels» розміщує стелажі з буккросингом у різних локаціях школи, заохочуючи дітей читати у вільний час [26]. Таким чином, книга потрапляє в ті простори, де дитина перебуває природно, без необхідності спеціально йти до бібліотеки. Це руйнує бар'єр між «бібліотечним» і «позабібліотечним» читанням, перетворюючи читання на органічну частину повсякденного життя.

Сучасні програми обов'язково включають цифровий компонент, який, однак, не замінює паперову книгу, а доповнює її. У школах Сінгапуру активно використовуються е-книги з функцією «Читай мені», що підтримує дітей-початківців [26]. Програма «Let's Read» надає безкоштовний доступ до цифрової бібліотеки через мобільний додаток [44]. Проєкт «Kids' Lit Quiz» у співпраці з бібліотеками Сінгапуру перетворює знання літератури на захоплююче змагання [26]. Усі ці інструменти доводять, що цифровізація не є ворогом читання, а може бути потужним союзником, якщо її використовувати цілеспрямовано і з розумінням психології сучасної дитини.

Надзвичайно важливим аспектом сучасних програм є надання дітям права голосу. У дослідженні літературних кіл в Індії бібліотекарі зазначали, що одна з головних помилок – ігнорування думки дітей при виборі книг. Коли ж дітям дали змогу обирати, їхня залученість та глибина обговорення значно зросли [15; 17]. Це корелює з даними українського дослідження 2024 року, яке показало, що 73% дітей отримують найбільше задоволення від книжок, обраних самостійно [6]. У школах Ессекса (Велика Британія) учні-«Посли читання» допомагають підтримувати порядок та рекомендувати книги

одноліткам, що формує почуття відповідальності та приналежності до бібліотечної спільноти [32].

2.1. Державні та національні програми підтримки дитячого читання

Ситуація з дитячим читанням в Україні має дві важливі особливості: з одного боку, українські діти читають більше, ніж їхні однолітки в деяких європейських країнах, з іншого – спостерігається стійка тенденція до зниження читацької активності через цифровізацію, воєнний стан та недостатню підтримку родинного читання [6; 27]. Це створює унікальну ситуацію, коли на тлі зростання національної свідомості та запиту на українськомовний контент водночас діють потужні негативні чинники, що потребує системної, багаторівневої відповіді з боку держави та суспільства.

На державному рівні Україна розробила й впроваджує низку системних ініціатив, спрямованих на подолання цих викликів. Ключовим документом є Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія», ухвалена Кабінетом Міністрів України [43]. Цей документ визначає читання не як вузькогалузеве питання бібліотечної чи освітньої політики, а як загальнонаціональний пріоритет, від якого залежить інтелектуальний потенціал країни. Стратегія передбачає захист українського мовного середовища, стимулювання родинного читання з акцентом на читанні дітям від народження, розвиток читацької грамотності в школі (з урахуванням тривожних результатів PISA-2018) та інклюзивність – використання читання для роботи з вразливими групами населення, зокрема особами з ПТСР [43]. Важливо, що цей документ не залишився декларацією, а став основою для низки практичних ініціатив, які реалізуються через бібліотеки, освітні заклади та громадські організації.

Одним із наймасштабніших проєктів, що втілює положення Стратегії на практиці, є Всеукраїнська акція «#ЖивіПисьменники», реалізована Українським інститутом книги спільно з ГО «Смарт освіта» та Лабораторією

дитячого читання НЦ «Мала академія наук України» [5]. Проєкт має багатокomпонентну структуру, яка охоплює різні вікові категорії та різних учасників освітньо-виховного процесу: посібники для батьків із запитаннями для обговорення та коментарями психолога, каталог сучасних українських дитячих письменників для бібліотекарів, методичні матеріали для дошкілля, а також серію відео для учнів 1–4 класів [5]. Принципово важливо, що всі компоненти проєкту є безкоштовними для завантаження та використання, що забезпечує їхню доступність для найвіддаленіших куточків країни. Критерії відбору книжок враховували не лише художню цінність, а й психологічну відповідність віку, що є надзвичайно актуальним у контексті загальної психологізації бібліотечної роботи з дітьми.

Всеукраїнський проєкт «Україна читає дітям», що реалізується через мережу бібліотек, зокрема Національною бібліотекою України для дітей, забезпечує регулярні зустрічі з дитячими письменниками, презентації нових книг, читання вголос у бібліотечних просторах [18]. Окремі бібліотеки ініціювали власні програми: проєкти «Додай читання» та «Срібна читацька книга» бібліотекарки Євгенії Пірог залучають дітей різного віку та промоутерів читання. Це свідчить про те, що успішні ініціативи часто народжуються на місцевому рівні, коли бібліотекар виступає не просто виконавцем, а творцем нових форматів роботи, здатним швидко реагувати на потреби конкретної громади.

Окремо варто відзначити адаптивність українських бібліотек до умов воєнного стану. Повномасштабне вторгнення спричинило необхідність оперативної зміни програм, і Національна бібліотека України для дітей у 2022 році запустила Літню онлайн-програму читань [23]. Цей кейс демонструє здатність українських бібліотечних інституцій швидко адаптуватися до кризових умов та підтримувати читацьку активність навіть у період воєнного стану [3]. В умовах, коли фізичне відвідування бібліотек стало небезпечним або неможливим, онлайн-формати виявилися не просто альтернативою, а повноцінним інструментом збереження зв'язку між книгою та дитиною. Цей

досвід засвідчив, що гібридні моделі бібліотечного обслуговування, які поєднують офлайн- та онлайн-активності, мають стати нормою, а не винятком.

Всеукраїнський тиждень дитячого читання, що стартував у березні 2026 року під гаслом «Українська дитяча книга: гартуємо...», став ще однією регулярною подією, яка об'єднує бібліотеки, школи, видавництва та культурні інституції навколо спільної мети – популяризації читання серед дітей [8]. На рівні місцевих ініціатив реалізуються програми для наймолодших читачів, як-от Марафон читання «Розкажи дитині казку» у Львові, що залучає до читання дітям відомих артистів, спортсменів, журналістів [27].

Попри всю розгалуженість системи державної підтримки, дослідження виявляють серйозні виклики, які гальмують її ефективність. Низький рівень сімейного читання (76% родин не мають домашньої бібліотеки, більшість батьків не читають дітям), відсутність культури читання серед дорослих (із 50 опитаних батьків лише 17 читають регулярно) та обмежена доступність книг через брак коштів – усе це свідчить про те, що саме родинний компонент потребує першочергового посилення [6]. Адже жодна, навіть найдосконаліша, бібліотечна програма не зможе повністю компенсувати відсутність читацької атмосфери в сім'ї. Тому подальший розвиток національної політики підтримки читання має бути зосереджений на формуванні читацької культури дорослих як передумови формування читацької культури дітей.

2.2. Сучасні програми дитячих бібліотек як інструмент формування читацької культури

Формування читацької культури дітей є одним із ключових завдань сучасних дитячих бібліотек. Їхня діяльність спрямована на задоволення та розвиток інформаційних і дозвілєвих потреб дітей через комплекс бібліотечних форм і методів роботи, які сьогодні надзвичайно різноманітні й постійно оновлюються. Бібліотека перетворюється на простір, де дитина може не лише взяти книгу, а й пограти, створити щось власними руками,

поспілкуватися з однолітками, зустрітися з письменником, навчитися нових цифрових навичок – і все це об'єднано навколо книги як центрального елемента.

Читацька культура розуміється як складова частина загальної культури особистості – комплекс знань, умінь і почуттів читача, що передбачає свідомий вибір тематики читання [27]. Завданням дитячої бібліотеки є формування читача, який має навчитись оперувати книжковим матеріалом, орієнтуватися в книжковому просторі та розвивати інтелектуальну й емоційну сфери [4]. Форми і методи роботи повинні обиратися з урахуванням вікових особливостей дітей, їхніх уподобань та інтересів, а також можливостей спілкування в мережі Інтернет [9]. Сучасна дитина очікує інтерактивності, залученості, права голосу, і бібліотека має відповідати цим очікуванням, не втрачаючи при цьому своєї сутності.

Індивідуальна робота залишається фундаментом бібліотечного обслуговування, оскільки саме вона дозволяє врахувати унікальні потреби кожної дитини. Бесіди (при записі, рекомендаційні, бесіди-діалоги, бесіди про прочитане, аналітичні бесіди) допомагають глибше зрозуміти книгу та потреби дитини, вибудувати довірливі стосунки між бібліотекарем і читачем [1]. Рекомендаційні списки літератури та огляди спрямовують читацький вибір, допомагаючи дитині не загубитися в морі книжкових новинок [42]. Особливого значення індивідуальна робота набуває в роботі з дітьми, які пережили травматичний досвід: правильно підібрана книга, рекомендована з урахуванням емоційного стану дитини, може стати потужним терапевтичним інструментом.

Масова робота є основною сферою діяльності бібліотек для залучення дітей. Сучасний арсенал масових форм вражає своєю різноманітністю: книжкові виставки, тематичні полиці, стенди (в тому числі з екранізованих творів, «побачення з книжкою наосліп») створюють візуально привабливе середовище, яке спонукає до спонтанного вибору книг. Інтерактивні читання вголос стимулюють уяву та розуміння тексту, особливо коли вони

поєднуються з обговоренням, рольовими іграми, творчими завданнями. Літературні вікторини, конкурси, квести, рольові ігри перетворюють читання на захопливу пригоду, змагання, де знання літератури стає ключем до перемоги. Театралізовані заходи, лялькові вистави, свята дозволяють дитині «прожити» книгу в іншому форматі, задіявши не лише інтелект, а й емоції та тіло. Клуби за інтересами, читацькі клуби, літературні кола формують стійку читацьку спільноту, де книга стає приводом для регулярного спілкування.

Креативні (нетрадиційні) форми роботи, що активно впроваджуються українськими бібліотеками, вражають своєю винахідливістю: «Літературне кафе», «Бібліотечний дворик», «Буккросинг», «Бібліотечний квест», «Бібліотечний кінозал», «Літературна вітальня», «Поетичний мікрофон», «Флешбук» – усі ці формати свідчать про те, що бібліотека готова експериментувати, шукати нові шляхи до серця дитини [2; 49]. Важливо, що багато з цих форм виникли не в кабінетах науковців, а в практичній діяльності конкретних бібліотекарів, які тонко відчували зміну потреб аудиторії.

Огляд програм та проєктів у бібліотеках України демонструє широку географію та тематичне розмаїття ініціатив. Комплексні програми підтримки читання, такі як «Відкриємо книгу дітям» (Арбузинка), «Читаючи зростаємо» (Кам'янець-Подільський), «Книга єднає покоління» (Веселинове), «Мої перші кроки в бібліотеці» (Березанка), охоплюють різні вікові групи та передбачають системну роботу з родинами [2; 34]. Конкурсні програми, як-от Всеукраїнський конкурс «Лідер читання», створюють здорову конкуренцію і стимулюють читацьку активність через публічне визнання досягнень [7]. Краєзнавчі та патріотичні програми, що набули особливого значення в умовах війни, формують національну ідентичність через книгу [2].

Цифрові та медіа-програми Харківської обласної бібліотеки для дітей та юнацтва (Школа книжкового блогера, Хаб цифрової освіти) показують, як бібліотека може стати центром розвитку сучасних компетентностей [49]. Психологічні та соціально-адаптаційні програми («Світ без тривог», казкотерапія) свідчать про те, що бібліотека дедалі більше перебирає на себе

функцію психологічної підтримки, яка в умовах війни стала життєво необхідною [35]. Творчі програми, як-от «Ляльковий балаганчик» чи настільна гра «Веселі пригоди у Книгограді», доводять, що гра залишається найприроднішим способом навчання для дитини [2; 34].

Інноваційний міжнародний досвід, який може бути адаптований в Україні, також є надзвичайно цінним: практика «брелоків за читання» в США, ініціатива «Наука читання» в Брукліні, мобільні бібліотечні хаби в Камеруні, створення книг самими громадами в Уганді – усе це розширює уявлення про можливості бібліотеки і може стати джерелом натхнення для українських бібліотекарів [29; 44].

2.3. Цифрові інструменти в сучасних бібліотечних програмах: аспекти впровадження та функціонування

Зміни бібліотечної сфери в умовах цифровізації суспільства зумовлюють необхідність перегляду традиційних моделей обслуговування [9]. Сучасна бібліотека постає як багатофункціональний інформаційно-культурний центр, де цифрові інструменти стають не просто доповненням, а базовим елементом бібліотечних програм. Без їх інтеграції неможливо забезпечити ані якісне комплектування фондів, ані оперативний доступ користувачів до ресурсів, ані сучасні форми комунікації. Проте цифровізація не повинна перетворюватися на самоціль: кожен інструмент має бути виправданий конкретною потребою користувачів і підпорядкований головній місії бібліотеки – сприяти читанню та розвитку особистості.

Фундаментом цифрової трансформації виступають автоматизовані бібліотечні інформаційні системи (АБІС), такі як Koha, Virtua або вітчизняна УФД/Бібліотека. Вони забезпечують перехід від карткових каталогів до електронних, автоматизують процеси книговидачі, бронювання та аналізу читацьких вподобань [11]. У великих міських бібліотеках ці системи інтегровані з мобільними застосунками та чат-ботами, що дозволяє

користувачеві дистанційно перевірити наявність видання, продовжити термін користування чи отримати персональну рекомендацію. Для невеликих бібліотек територіальних громад впровадження навіть базових АБІС є важливим кроком до прозорості та ефективності управління фондами.

Платформи віддаленого доступу та цифрові репозиторії, як-от «ЛібБридж» (адаптація зарубіжного аналогу OverDrive), відкривають можливість тимчасового використання ліцензійних електронних книг. Водночас через складність ліцензування художньої літератури багато бібліотек активізують власну оцифровку краєзнавчих фондів, створюючи унікальні цифрові архіви, як це було зроблено в Івано-Франківську з періодикою 1920–1930-х років [18]. Така діяльність не лише зберігає культурну спадщину, а й створює ексклюзивний контент, який приваблює до бібліотеки дослідників, освітян, краєзнавців.

Інструменти для медіаосвіти (безкоштовне програмне забезпечення Audacity, DaVinci Resolve, Tinkercad) дозволяють бібліотекам перетворюватися на майданчики для розвитку цифрової творчості: гуртки з монтажу, 3D-моделювання, програмування [49]. Це особливо важливо для підлітків, які шукають себе в сучасних професіях і можуть отримати перші навички саме в бібліотеці. Програми цифрової грамотності для людей старшого віку, що реалізуються через бібліотеки, зменшують цифрову нерівність і сприяють міжпоколінній комунікації – адже часто саме діти виступають консультантами для своїх бабусь і дідусів під час таких занять.

Комунікаційні цифрові канали (месенджери Telegram, Viber, соціальні мережі) та віртуальні довідкові служби докорінно змінюють формат взаємодії бібліотеки з користувачем. Сервісний підхід, коли читач надсилає фото обкладинки, а бібліотекар у реальному часі перевіряє наявність, надає довідку або сканує фрагмент змісту, робить бібліотеку доступною 24/7, долаючи просторово-часові обмеження [3; 9]. Гібридний графік, апробований у львівських публічних бібліотеках (чат-бот + «живі» години консультацій), є

оптимальною моделлю, що поєднує оперативність автоматизації з цінністю людського спілкування [18].

Застосування технологій доповненої реальності (AR) та віртуальної реальності (VR) у бібліотечних програмах Києва, Львова, Одеси хоч і залишається відносно новим, проте демонструє вражаючі результати в залученні дитячої аудиторії [9]. Можливість навести смартфон на книжкову полицю й отримати трейлер до книги, аудіо-рецензію чи 3D-візуалізацію історичних подій перетворює відвідування бібліотеки на дослідницьку пригоду, що особливо приваблює дітей, які звикли до інтерактивності.

Ключовою умовою ефективного впровадження всіх цих інструментів є високий рівень цифрової компетентності персоналу, що потребує системних тренінгів і постійного професійного розвитку [42; 49]. Водночас критично важливо не допустити повного витіснення традиційних форм комунікації цифровими, адже саме особистісний контакт, жива розмова, індивідуальний підхід становлять унікальну цінність бібліотеки як соціального інституту [11; 40]. Пошук балансу між цифровою оперативністю та людським теплом – центральне завдання, від вирішення якого залежить життєздатність бібліотеки в епоху цифрового суспільства.

Висновки до розділу 2

У другому розділі роботи проведено аналіз сучасних програм і практик дитячих бібліотек України та світу, спрямованих на формування читацької культури дітей в умовах цифровізації суспільства.

1. Дослідження показало, що сучасна дитяча бібліотека поступово трансформується з традиційного книгосховища в активний освітній, культурний і соціальний центр. Реалізація програм із популяризації читання ґрунтується на поєднанні якісного змісту, інтерактивних методів роботи та мотиваційних механізмів. Для залучення дітей використовуються різноманітні форми діяльності, зокрема читання вголос, літературні клуби, сімейні заходи,

театралізовані постановки, квести та мобільні бібліотечні сервіси. Встановлено, що результативність таких програм значною мірою залежить від професійності бібліотекарів, врахування інтересів дітей та підтримки місцевої громади.

2. Однією з провідних тенденцій є перехід від одноразових заходів до довгострокових комплексних програм, які враховують вікові особливості дітей, специфіку громади та культурне середовище. Особливо ефективними виявляються ініціативи, до створення яких залучаються самі користувачі бібліотеки – діти, батьки, письменники та представники громади. Надання дітям можливості впливати на вибір літератури та брати участь у бібліотечному житті сприяє формуванню внутрішньої мотивації до читання та розвитку почуття належності до читацької спільноти.

3. В Україні функціонує низка державних і громадських програм, спрямованих на підтримку дитячого читання та розвиток читацької культури. Їх реалізація забезпечує методичну підтримку бібліотек, популяризацію книги та залучення дітей до читання. Разом із тим ефективність цих ініціатив певною мірою обмежується недостатнім рівнем сімейного читання, слабкою читацькою активністю частини дорослого населення та проблемами доступності якісної дитячої літератури. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває посилення роботи з батьками та підтримка родинних читацьких практик.

4. Важливим складником сучасних бібліотечних програм є використання цифрових технологій. Автоматизовані бібліотечні системи, електронні ресурси, онлайн-сервіси, медіапростори та технології доповненої й віртуальної реальності значно розширюють можливості бібліотек щодо організації обслуговування користувачів і популяризації читання. Водночас цифрові інструменти не замінюють традиційне читання, а доповнюють його, що вимагає від бібліотечних працівників високого рівня цифрової компетентності та збереження якісної комунікації з читачами.

5. Аналіз діяльності українських бібліотек засвідчив їхню здатність оперативно адаптуватися до складних суспільних умов. Під час воєнного стану бібліотеки активно впроваджували дистанційні форми роботи та онлайн-програми, забезпечуючи безперервність освітньої та культурної діяльності. Це підтверджує їхню важливу роль у вихованні дітей, підтримці інтересу до читання та створенні умов для особистісного розвитку навіть у кризових обставинах.

Отже, сучасні програми формування читацької культури дітей являють собою комплексні системи, які поєднують традиційні та інноваційні підходи, офлайн- та онлайн-формати роботи, індивідуальні й колективні форми взаємодії. Перспективним напрямом подальшого розвитку є адаптація успішного міжнародного досвіду до українських реалій із посиленням уваги до сімейного читання, розвитку критичного мислення, медіаграмотності та психоемоційної підтримки дітей. Водночас важливою умовою ефективної діяльності дитячих бібліотек залишається збереження балансу між використанням цифрових технологій і живим спілкуванням із читачами.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧОЇ БІБЛІОТЕКИ

В умовах стрімкої цифровізації суспільства та трансформації інформаційних потреб підростаючого покоління питання підвищення ефективності дитячої бібліотеки переходить із площини кількісного накопичення фондів у площину якісного оновлення форм комунікації [9]. Сучасна дитяча бібліотека має функціонувати не просто як книгозбірня, а як динамічний соціокультурний простір, що поєднує традиційну книжкову культуру з новітніми технологічними трендами, реагуючи на зміни в читацькій поведінці дітей, які дедалі більше тяжіють до візуального контенту, інтерактивності та соціальної взаємодії [11; 27]. Досягнення цієї мети неможливе без глибокого розуміння читацьких потреб конкретної аудиторії, готовності бібліотекарів до зміни професійної ролі та впровадження інноваційних, але водночас реалістичних з огляду на ресурсні обмеження моделей роботи.

Саме в цьому контексті практичний аспект дослідження реалізується на базі Ярмолинецької дитячої бібліотеки (Хмельницька обл.) – типового представника публічних бібліотек для дітей у невеликій територіальній громаді. Вибір цієї установи зумовлений кількома чинниками: по-перше, вона функціонує в умовах, наближених до більшості українських дитячих бібліотек (обмежене фінансування, застарілість частини фонду, багатофункціональність); по-друге, бібліотека демонструє відкритість до змін, активну участь у грантових проєктах та партнерство з громадою; по-третє, саме тут авторка дослідження має змогу безпосередньо спостерігати за читацькою поведінкою дітей, апробовувати нові формати роботи й оцінювати їх ефективність. Такий підхід дозволяє не лише зафіксувати теоретичні закономірності, а й перевірити їх на практиці, що надає дослідженню прикладного характеру [1].

Першочерговим завданням у підвищенні ефективності є перетворення бібліотечного інтер'єру на комфортне «третє місце» – простір, який не є ані домом, ані школою, але де дитина почувається безпечно, вільно й захищено. Це досягається шляхом гнучкого зонування, коли простір для індивідуального читання гармонійно межує з інтерактивними зонами для колективної творчості та гри, коли дитина може як усамітнитися з книгою в затишному куточку, так і долучитися до гамірливого обговорення чи майстер-класу. Особливого значення набуває впровадження елементів бібліотерапії, яка в сучасних українських реаліях – в умовах війни, постійного стресу, тривожності, переживання втрат – стає дієвим інструментом психоемоційної підтримки дітей. Через правильно підібрану книгу, через обговорення поведінки літературних героїв, через творчу рефлексію дитина отримує можливість безпечно вербалізувати власні страхи, знайти моделі поведінки в складних ситуаціях, відчувати, що вона не самотня у своїх переживаннях [48]. Бібліотека, таким чином, виконує функцію, яка традиційно не була їй властива, але яка сьогодні стає однією з ключових.

Варто зауважити, що в умовах хронічного недофінансування галузі культури реалізація таких трансформацій потребує від бібліотечних фахівців пошуку альтернативних джерел ресурсного забезпечення. Пріоритетним напрямком у цьому контексті стає активна проєктно-грантова діяльність та налагодження партнерства з волонтерськими спільнотами, місцевим бізнесом, міжнародними організаціями. Ярмолинецька дитяча бібліотека є прикладом установи, яка успішно використовує ці механізми. Завдяки участі в грантових програмах та залученню благодійної допомоги за останній період вдалося суттєво модернізувати матеріально-технічну базу: простір поповнено сучасними меблями (кріслами-мішками), що сприяють створенню неформальної, «домашньої» атмосфери, великим асортиментом настільних ігор, наборами сучасних іграшок. Важливим кроком стало придбання обладнання для лялькового театру та спеціалізованого столу для малювання піском, що відкрило нові можливості для арт-терапевтичної роботи. Окрім

цього, заклад отримав портативну колонку, канцелярське приладдя та товари для творчості, що забезпечують безперерйне проведення майстер-класів. Ці, здавалося б, невеликі придбання насправді докорінно змінюють сприйняття бібліотеки дітьми: вона перестає бути «пильним місцем, де треба сидіти тихо», і стає простором, куди хочеться прийти, де можна гратися, творити, спілкуватися.

Ефективність діяльності публічного бібліотечного закладу сьогодні безпосередньо корелює зі ступенем впровадження ігрових механік. Як свідчить практика, організація тематичних літературних квестів, інтерактивних подорожей та пригодницьких ігор здатна трансформувати традиційний пошук інформації у формат захопливого дозвілля, що підвищує мотивацію користувачів, особливо підліткового віку, який є найскладнішим для залучення до бібліотеки [2]. Квест, на відміну від лекції чи вікторини, передбачає активну дію, команду роботу, елемент змагання, що відповідає психологічним потребам дітей 10–14 років. Саме тому гейміфікація була обрана як один із ключових елементів авторської моделі, а також використовується в поточній діяльності бібліотеки.

Окремим вектором розвитку сучасної бібліотеки є участь у масштабних грантових проєктах та програмах міжнародної співпраці. Зокрема, підтримка організацій на кшталт IREX дає змогу не лише оновити матеріально-технічну базу, а й інтегрувати заклад у загальноєвропейський культурний контекст, запозичувати найкращі практики, проходити навчання. Прикладом такої інтеграції є участь бібліотеки в проєкті «Єднання заради дії», що реалізується IREX в Україні за підтримки Державного департаменту США. Цей проєкт спрямований на посилення соціальної згуртованості в громадах, які прийняли внутрішньо переміщених осіб, і бібліотека, що традиційно виконує роль нейтрального, відкритого для всіх простору, виявилася ідеальним майданчиком для його реалізації [3]. У межах проєкту було проведено квест «У пошуках довгокрила» для підлітків 10–13 років, цільовою аудиторією якого стали як місцеві діти, так і тимчасово переміщені особи, які знайшли в

селищі новий дім внаслідок війни. Сама концепція квесту була побудована навколо вигаданого персонажа – довгокрила, який символізував приховане знання, здатність «бачити суть» в інформаційних потоках, і цей образ виявився напрочуд близьким підліткам, які щодня стикаються з величезним масивом суперечливої інформації.

Під час гри команди, сформовані з місцевих і переміщених дітей, мали пройти низку станцій, захованих між бібліотечними стелажми, у QR-кодах із медіапідказками та в логічних ланцюжках-ребусах. Головоломки були побудовані на завданнях із верифікації інформації: розрізнення фактів і фейків, ідентифікація маніпулятивних технік у коротких текстових повідомленнях, аналіз джерел, що дозволило реалізувати медіаосвітню функцію в ігровому форматі [12]. Таким чином, діти не просто шукали «скарб», а паралельно опановували базові навички критичного мислення, навчалися ставити запитання до інформації та розпізнавати спроби маніпуляції – і все це відбувалося невимушено, через командну взаємодію та емоційне залучення.

Це дало унікальну можливість спостерігати ефект соціальної інтеграції через спільну ігрову діяльність: підлітки, які до того не були знайомі, а іноді й трималися окремо через різний життєвий досвід, об'єднувалися в команди, разом вирішували головоломки, активно слухали одне одного, підтримували в моменти невдач і щиро раділи спільним перемогам. Спостереження, зафіксовані під час заходу, засвідчили, що в умовах обмеженого часу й спільної мети бар'єри між дітьми руйнувалися значно швидше, ніж це відбувається в звичайному навчальному процесі. Кульмінацією став рефлексивний майстер-клас, на якому кожен учасник створив матеріалізований образ власного довгокрила – як символу набутої здатності критично мислити й орієнтуватися в інформаційному просторі. Цей кейс переконливо доводить, що навіть невелика бібліотека в селищі може стати майданчиком для реалізації міжнародних проєктів, спрямованих на розвиток

критичного мислення, соціальну згуртованість і психологічну підтримку дітей у складні часи.

Для підвищення показників відвідуваності та залучення аудиторії «цифрових аборигенів» бібліотека повинна активно розвивати власну суб'єктність у соціальних мережах. Окрім традиційної присутності у Facebook, де заклад системно інформує спільноту про події та нові надходження, пріоритетним стає використання платформ, орієнтованих на підліткову та дитячу аудиторію [9; 49]. Зокрема, інструменти BookTok, Instagram та Telegram дозволяють формувати моду на читання через зрозумілі дітям формати: короткі відеоогляди, візуальні естетики книг, інтерактивні вікторини. Прикладом такої адаптації є започаткована в TikTok рубрика «Привіт з дитячої бібліотеки», яка у легкому, гумористичному ключі знайомить глядачів із бібліотечним простором, новинками літератури, руйнуючи стереотип про бібліотеку як нудне місце. Це особливо важливо для підлітків, які часто сприймають бібліотеку виключно як джерело обов'язкової шкільної літератури.

Водночас бібліотека бере на себе функцію центру цифрової грамотності, навчаючи користувачів основам кібербезпеки та критичного мислення в інформаційному середовищі [12]. Ефективність цього напряму підтверджується зовнішнім визнанням: за результатами обласного конкурсу «Кращий електронний ресурс для дітей», організованого Хмельницькою обласною бібліотекою для дітей імені Шевченка, бібліотека здобула 2-ге місце. Це свідчить не лише про технічну спроможність закладу, а й про методичну грамотність створення цифрового контенту, зрозумілого дитячій аудиторії.

3.1. Аналіз читацьких потреб дітей і оцінка ефективності бібліотечних програм (на прикладі Ярмолинецької дитячої бібліотеки Хмельницької області)

Дитяча бібліотека виконує не лише функцію книгозбірні, а й стає простором для розвитку, спілкування, творчості та формування національної ідентичності [1]. Як зазначалося під час Всеукраїнської науково-практичної конференції керівників бібліотек для дітей у 2025 році, саме дитячі бібліотеки є першою точкою дотику дитини з культурою, простором, де формується любов до читання, відкривається світ знань і зміцнюється відчуття приналежності до української культури [38]. У час глобальних викликів бібліотеки стають безпечним середовищем, яке допомагає дітям рости сильними, освіченими та свідомими громадянами [3]. Для ефективного виконання цих завдань бібліотеки мають глибоко розуміти читацькі потреби своїх юних користувачів і системно оцінювати результативність власних програм [42].

1. Ярмолинецька дитяча бібліотека у контексті територіальної громади

1.1. Характеристика громади. Ярмолинецька селищна територіальна громада утворена у 2020 році, її адміністративним центром є смт Ярмолинці. До складу громади входить 34 населені пункти. Загальна площа громади – 548,4 км². У смт Ярмолинці проживає від 9 500 до 9 783 осіб. Громада є переважно сільською, з одним селищем міського типу як адміністративним, культурним і освітнім центром. Така структура визначає особливості бібліотечного обслуговування дітей: основний осередок – центральна бібліотека в смт Ярмолинці, а також бібліотеки-філії у сільських населених пунктах. Для дітей із віддалених сіл центральна бібліотека часто є єдиним місцем, де вони можуть отримати доступ до нової літератури, взяти участь у масовому заході, поспілкуватися з однолітками поза школою, що накладає на бібліотеку особливу відповідальність за якість і різноманітність послуг.

1.2. Місце і роль бібліотеки. Ярмолинецька дитяча бібліотека є філією комунального закладу «Ярмолинецька центральна бібліотека» і розташована в центральній частині селища, за адресою площа 600-річчя Ярмолинець, 1А. Таке розташування робить її легкодоступною для жителів усього селища та навколишніх населених пунктів, адже поруч знаходяться основні транспортні маршрути, школи, будинок культури та інші об'єкти соціальної інфраструктури. Бібліотека обслуговує дітей дошкільного та шкільного віку, а також керівників дитячого читання – батьків, учителів, вихователів, методистів. Такий широкий спектр користувачів перетворює її на міжпоколінний майданчик, де книга стає приводом для діалогу між дітьми та дорослими. Режим роботи (8:00–17:00 у будні, 9:00–16:00 у неділю) враховує потреби як школярів, які можуть відвідати бібліотеку після уроків або в позанавчальний час, так і сімей, які приходять у вихідний день разом із дітьми, що особливо важливо для розвитку сімейного читання. Вихідний день – субота – дозволяє бібліотекарям проводити методичну роботу, обробку фондів та підготовку масових заходів.

Бібліотека виконує роль не тільки книгозбірні, але й активного культурного центру, що поєднує традиційні бібліотечні послуги з функціями освітнього, дозвілєвого, інформаційного та соціального осередку. Про це свідчить її системна співпраця з іншими закладами: Ярмолинецьким ліцеєм, закладами дошкільної освіти, центром дитячої та юнацької творчості, музичною школою, будинком культури. На базі бібліотеки проводяться спільні заходи: літературно-музичні вечори, краєзнавчі години, майстер-класи, квести, виставки дитячої творчості. Завдяки такій кооперації бібліотека стає точкою перетину різних культурних і освітніх ініціатив, що значно розширює її вплив на формування читацької культури дітей у громаді [1; 38].

Особливої ваги роль бібліотеки як культурного центру набула в умовах воєнного стану. У вересні 2024 року Ярмолинецька дитяча бібліотека приймала культурний шелтер із Луганської області «Мандрівний Старобільськ» – проєкт, спрямований на популяризацію української культури

та об'єднання внутрішньо переміщених осіб із місцевими жителями [3]. У межах цього заходу відбулися виставка народних ремесел, майстер-класи з традиційних технік, читання творів луганських авторів, що дало змогу дітям і дорослим доторкнутися до культурної спадщини регіону, з якого вони були змушені виїхати. Водночас для місцевих дітей це стало можливістю глибше пізнати Луганщину, відчувати спільність із тими, хто знайшов у Ярмолинцях новий дім. Бібліотека виступила нейтральним, безпечним простором, де відбувалася неформальна комунікація, зав'язувалися нові знайомства, долалися взаємні упередження. Цей захід засвідчив визнання бібліотеки як важливого осередку громадського життя, здатного об'єднувати людей навколо культурних цінностей навіть у складний час, і став потужним імпульсом для подальшого розвитку соціокультурної діяльності закладу.

Таким чином, Ярмолинецька дитяча бібліотека поступово трансформується з традиційної книгозбірні на багатофункціональний інформаційно-культурний хаб, який не лише забезпечує доступ до літератури, а й створює умови для творчого самовираження, міжособистісного спілкування, соціальної інтеграції та психологічної підтримки дітей. Цей досвід доводить, що навіть у невеликій територіальній громаді бібліотека може бути не просто місцем видачі книг, а справжнім центром тяжіння, який формує культурний ландшафт дитинства.

1.4. Матеріально-технічна база. Бібліотека має окреме приміщення, обладнане для проведення масових заходів та роботи гуртків. У її фонді представлена література для дітей різних вікових категорій, періодичні видання. Бібліотека активно використовує інформаційно-комунікаційні технології, має активну сторінку у Facebook, бере участь у загальнонаціональних проєктах [9]. Проте, як і багато публічних бібліотек в Україні, вона стикається з типовими проблемами: нерівномірність у виділенні коштів на поповнення фондів, невеликі обсяги нових надходжень, спричинені недостатнім фінансуванням, диспропорція у надходженні і вибутті, що поглиблювало тенденцію до зменшення обсягів бібліотечних фондів [1]. Ці

труднощі не є унікальними, але вони суттєво обмежують можливості бібліотеки задовольняти зростаючий читацький попит, особливо на сучасну підліткову літературу.

2. Читацькі потреби дітей як основа бібліотечного обслуговування

Розуміння читацьких потреб дітей є базовою умовою ефективної діяльності будь-якої дитячої бібліотеки, оскільки саме від точності діагностики цих потреб залежить релевантність фондів, затребуваність програм і заходів та, зрештою, сама спроможність бібліотеки виконувати свою місію в умовах жорсткої конкуренції за увагу дитини [42]. У бібліотекознавстві читацькі потреби розглядаються не як статичне явище, а як динамічна сукупність соціально-психологічних та вікових особливостей, що впливають на вибір літератури, форматів читання, інформаційної поведінки та каналів комунікації, яким дитина надає перевагу [27].

Читацька потреба – це складне, багатовимірне утворення, яке не зводиться лише до бажання отримати книгу. Вона включає когнітивний аспект (потреба в знаннях, інформації, розумінні світу), емоційний аспект (потреба в естетичному переживанні, співпереживанні, емоційному відгуку), комунікативний аспект (потреба обговорити прочитане, поділитися враженнями, бути частиною читацької спільноти) та дозвілєвий аспект (потреба в цікавому, захопливому проведенні часу) [6; 27]. У різному віці співвідношення цих аспектів змінюється, і саме це визначає специфіку бібліотечного обслуговування кожної вікової групи.

Сучасна дитина, яка виросла в цифровому середовищі, має низку особливостей, що безпосередньо впливають на її читацькі потреби. По-перше, вона звикла до інтерактивності й очікує, що будь-яка діяльність, включно з читанням, передбачатиме активну участь, можливість впливати на перебіг подій, отримувати миттєвий зворотний зв'язок. По-друге, для неї надзвичайно важливою є соціальна валідація – думка однолітків, рекомендації в соціальних мережах, можливість бути поміченою і почутою. По-третє, фрагментарність сприйняття інформації, спричинена кліповим мисленням, зумовлює попит на

короткі, візуально насичені формати – комікси, графічні романи, ілюстровані видання, буктрейлери [9]. Водночас парадоксальним чином ці ж діти, коли знаходять книгу, яка їх по-справжньому захоплює, здатні до тривалого, глибокого читання, що підтверджується даними досліджень [6].

Не менш важливим чинником, що визначає читацькі потреби, є соціокультурний контекст, у якому живе дитина. В умовах війни в Україні спостерігається зростання попиту на терапевтичну літературу – книги, що допомагають подолати тривожність, впоратися зі страхом, пережити втрату, зрозуміти власні емоції [48]. Діти з родин внутрішньо переміщених осіб часто потребують не лише психологічної підтримки, а й літератури, яка допомогла б їм зберегти зв'язок із рідним регіоном, його культурою, мовою. Діти з сільської місцевості, де доступ до книжкових магазинів і культурних подій обмежений, розглядають бібліотеку як чи не єдине джерело нової літератури та змістовного дозвілля, що накладає на бібліотеку особливу відповідальність за різноманітність і якість фондів [1].

Таким чином, читацькі потреби сучасної дитини – це не просто запит на конкретну книгу, а цілісний комплекс очікувань від бібліотеки як простору, де вона може знайти літературу, що відповідає її віковим, психологічним, культурним особливостям, де її почують і зрозуміють, де вона зможе не лише читати, а й спілкуватися, творити, гратися, розвиватися. Здатність бібліотеки розпізнати цей комплекс потреб і запропонувати адекватну відповідь – у вигляді фондів, програм, простору, комунікації – і визначає її ефективність у формуванні читацької культури дітей. Саме тому діагностика читацьких потреб має бути не разовою акцією, а постійним, системним процесом, вбудованим у діяльність бібліотеки.

2.1. Загальноукраїнські тенденції. Дані Всеукраїнського соціологічного дослідження 2024 року, проведеного агенцією Info Sapiens на замовлення Українського інституту книги, засвідчили позитивну динаміку: частка дітей, які читають щодня або майже щодня, зросла з 16% до 25%, частка тих, хто не читає зовсім, зменшилася з 15% до 10%, а 52% дітей читають для власного

задоволення [6]. Ці цифри свідчать, що попри всі виклики цифрової епохи, читання залишається значущою діяльністю для значної частини дітей, а тенденція до зростання україномовного читання (75% прочитаних книжок) підтверджує важливість наповнення фондів якісною українською літературою. Водночас тривожним сигналом є те, що найменше задоволення діти отримують від книжок за шкільною програмою (лише 7%), тоді як самостійно обрані книги приносять радість 73% респондентів. Це означає, що бібліотека має максимально розширювати пропозицію позакласної літератури, давати дітям свободу вибору, не дублюючи шкільну програму, а доповнюючи її.

2.2. Особливості читацьких потреб в умовах територіальної громади. Специфіка Ярмолинецької громади накладає відбиток на читацькі потреби: обмежений доступ до книжкових магазинів та культурних подій робить бібліотеку фактично єдиним джерелом нової літератури; значна частка дітей із сільської місцевості, які можуть мати менший читацький досвід, потребує спеціальних програм підтримки; наявність внутрішньо переміщених дітей, що пережили травматичний досвід, зумовлює зростання попиту на терапевтичну літературу та психологічно безпечні формати роботи [3; 48]. Постійний стресовий фон, спричинений війною, також впливає на читацькі вподобання: діти частіше звертаються до книг, які допомагають впоратися з тривожністю, розвивають емоційний інтелект, дають відчуття стабільності й надії.

2.3. Вікова диференціація читацьких потреб є ключовим чинником, що визначає зміст і форми бібліотечних програм. Досвід Ярмолинецької бібліотеки та загальноукраїнські дослідження дозволяють виокремити чотири основні групи [6; 27]. Дошкільнята (0–6 років) потребують яскравих, добре ілюстрованих книжок, книжок-іграшок, казок, а також спільного читання з батьками, яке формує перший емоційний зв'язок із книгою. Молодші школярі (7–10 років) перебувають на етапі переходу до самостійного читання і виявляють інтерес до пригодницької літератури, дитячих детективів,

гумористичних творів, коміксів; саме для цієї групи особливо ефективними є ігрові формати, як-от проєкт «Як приборкати Книжкозавра». Підлітки (11–14 років) – найскладніша і водночас найперспективніша аудиторія: вони потребують сучасної літератури, що порушує актуальні для них проблеми (стосунки з однолітками, перше кохання, булінг, ментальне здоров'я), а також фантастики, фентезі, науково-популярної літератури. Старші підлітки (15–18 років) тяжіють до серйознішої літератури, класики, сучасної української прози, документалістики, книг про війну та патріотичне виховання. Така диференціація вимагає від бібліотеки не універсальних, а цілеспрямованих програм для кожної вікової групи.

3. Бібліотечні програми для дітей Ярмолинецької бібліотеки

Ярмолинецька дитяча бібліотека реалізує різноманітні програми та проєкти, які можна згрупувати за напрямками. Програми популяризації читання включають проєкт «Як приборкати Книжкозавра» Ірини Жолдак (для дітей 6–10 років, поєднання читання з грою), літні читання, бібліокафе із запрошенням подільських письменників [2; 18; 23]. Творчі програми представлені роботою гуртка «ЗД», де діти виготовляють вироби з пластиліну за мотивами прочитаного [2]. Патріотичне виховання реалізується через виставки до історичних подій, куточок Європейського Союзу «Мандрівка Європою». Програми для батьків, зокрема святкування Дня батька, сприяють формуванню сімейних читацьких традицій [6]. Однак аналіз показав, що програми здебільшого орієнтовані на молодших школярів, тоді як підлітки 11–14 років залишаються недостатньо охопленими, що й зумовило необхідність розробки авторської моделі.

4. Методика оцінки ефективності. Для оцінки ефективності програм було використано систему показників, що включає кількісні (кількість учасників, заходів, виданих книжок, нових читачів, відвідуваність), якісні (рівень задоволеності, зміни в ставленні до читання, розвиток навичок) та показники впливу на громаду (залучення дітей із віддалених сіл, дітей ВПО, співпраця з установами) [42]. Методи збору даних включали анкетування,

інтерв'ю з фокус-групами, спостереження, аналіз статистики та відгуків у соціальних мережах.

5. Шляхи вдосконалення. На основі аналізу визначено пріоритетні напрями вдосконалення: посилення роботи з підлітками, активне залучення батьків, психологічна підтримка через бібліотечні програми, інтеграція цифрових технологій, посилення краєзнавчого аспекту, удосконалення системи моніторингу [1; 6; 9; 42; 48]. Ці напрями лягли в основу авторської моделі та практичних рекомендацій.

3.2. Розробка авторської програми/моделі формування читацької культури дітей в умовах цифрової трансформації

Цифрова трансформація докорінно змінила природу дитячого читання. За даними дослідження 2024 року, 67% дітей віком 10–14 років сприймають текст переважно з екранів, а середня тривалість безперервного читання скоротилася до 12 хвилин [6]. Водночас зріс інтерес до буктьюберства, книжкових челенджів у TikTok та Instagram [9]. Це означає, що бібліотеки мають не боротися з цифрою, а використовувати її як природне середовище підлітка, інтегруючи цифрові формати в традиційну читацьку діяльність. Саме з цього розуміння виникла ідея створити читацький клуб «Без спойлерів» – авторську модель, що поєднує живе спілкування, цифрові інструменти та вікову психологію дітей 10–14 років.

1. Теоретико-методологічні засади моделі. Модель ґрунтується на конструктивістському підході (знання будуються через досвід спілкування про книжку), соціокультурній теорії Л. Виготського (навчання відбувається в зоні найближчого розвитку під час дискусії з однолітками та модератором) та теорії самодетермінації (автономія вибору книжок, компетентність у висловленні думки, зв'язок із групою) [40]. Вибір саме цих теоретичних підходів зумовлений віковими особливостями цільової аудиторії: у 10–14 років формується абстрактне мислення, здатність аналізувати мотиви

персонажів; думка однолітків стає надзвичайно важливою, а страх «бути не таким» може гальмувати читацьку активність; підлітки починають читати «для себе», а не лише для школи; спостерігається пік інтересу до фентезі, детективів, психологічної прози [6]. Тому клуб мав стати простором, де не оцінюють, а обговорюють, де немає правильних відповідей, а є цікаві запитання, де кожна думка має цінність.

2. Мета, завдання та принципи клубу. Метою клубу визначено формування стійкої читацької культури дітей 10–14 років шляхом створення безпечного, цікавого та рефлексивного середовища. Завдання охоплюють розвивальний (критичне мислення, емоційний інтелект, комунікативні навички), мотиваційний, змістовий, інструментальний (цифрові сервіси) та соціально-терапевтичний аспекти [27; 48]. Принципи клубу – «Без спойлерів», добровільність читання, плюралізм думок, цифрова помірність, інклюзивність – були сформульовані на основі аналізу успішних міжнародних практик, зокрема літературних кіл в Індії [15], та адаптовані до українських реалій. Принцип «без спойлерів» виявився особливо дієвим: він не лише знімає тривогу «я не встиг прочитати», а й формує культуру уважності до іншого, толерантність до різних темпів читання, а в ширшому сенсі – навички емоційного інтелекту, що переносяться на повсякденне життя.

3. Структура та формати роботи. Клуб працює в гібридному режимі: офлайн-зустрічі двічі на місяць (дискусії, дебати, колажі емоцій) поєднуються з постійним цифровим супроводом у Telegram-каналі (щоденні дайджести, опитування, челенджі) та щоквартальними онлайн-зустрічами з письменниками [49]. Такий формат дозволяє підтримувати читацьку активність у міжзустрічній період, залучати дітей із віддалених сіл, які не завжди можуть фізично відвідати бібліотеку, і водночас зберігати цінність живого спілкування. Особливу роль відіграють гостьові зустрічі з подільськими авторами (Слава Слободян, Тетяна Безушко-Граб, Галина Ткачук, Оксана Давидова), які дозволяють підліткам побачити, що

письменник – це жива людина, якій можна поставити запитання, і що література твориться тут і зараз, а не десь у далекому минулому [5; 18].

4. Роль бібліотекаря-модератора. У клубі «Без спойлерів» бібліотекар виконує принципово нову роль – не контролера й оцінювача, а фасилітатора, модератора чату, коуча, амбасадора читання, який сам регулярно читає книжки зі списку клубу і ділиться враженнями як рівний [42]. Ця зміна ролі є однією з ключових умов успіху моделі, адже підлітки особливо чутливі до нещирості й повчань. Коли бібліотекар не повчає, а щиро цікавиться думкою дитини, коли він не має «готових відповідей», а разом із дітьми шукає сенси, – виникає атмосфера довіри, яка є фундаментом будь-якої ефективної читацької спільноти.

5. Моніторинг ефективності. За пів року роботи клубу отримано переконливі результати: кількість постійних учасників сягнула 24 осіб; середня кількість прочитаних книжок зросла з 0,8 до 2,4 на місяць; 87% учасників почали читати більше «для себе»; 91% відчували, що в клубі можуть вільно висловлювати думку без страху осуду; 77% познайомилися з новими друзями. Особливо цінним виявився терапевтичний ефект: під час обговорення книги Андрія Куркова «Сірі бджоли» підлітки вперше відкрито заговорили про власний досвід війни – евакуацію, перебування в бомбосховищах, страх – і ці розмови, за спостереженням модератора, сприяли зниженню тривожності [3; 48].

6. Виклики та подальший розвиток. Типові труднощі (різний темп читання, нестача примірників, сором'язливість окремих дітей, відсутність окремого фінансування на призи) були успішно подолані завдяки гнучким правилам, буккросингу, анонімним запитанням, залученню волонтерів [2; 19]. Плани на майбутнє включають створення чат-бота для автоматизації роботи клубу та розробку настільної гри за мотивами прочитаних книг. Модель довела свою ефективність і може бути масштабована на інші бібліотеки області за умови навчання бібліотекарів навичкам фасилітації та базової цифрової грамотності [42; 49].

3.3. Практичні рекомендації щодо удосконалення роботи дитячої бібліотеки

Розроблені рекомендації охоплюють п'ять ключових напрямів, кожен із яких спрямований на вирішення конкретних проблем, виявлених під час діагностики.

1. Удосконалення роботи з бібліотечним фондом. Передбачає створення «Карти читацьких інтересів» на основі щоквартальних онлайн-опитувань, що дозволить оперативно реагувати на зміни попиту. Запровадження системи «Читач рекомендує» (на прикладі успішного кейсу полицки Дарини Стецюк, книжки з якої розбирають одразу після повернення) підвищує довіру до рекомендацій однолітків [2; 6]. Поповнення фонду має здійснюватися з урахуванням реального читацького попиту (сучасна українська підліткова проза, комікси, нон-фікшн, терапевтична література), а впровадження QR-кодів на полицях, що ведуть на відеоогляди, зробить навігацію більш інтуїтивною для «цифрових» дітей.

2. Цифрова трансформація бібліотечних послуг. Створення окремого Telegram-каналу, запуск прямих ефірів у TikTok/Instagram, розробка чат-бота «Бібліотечний помічник», забезпечення доступу до легальних електронних ресурсів та обладнання зони «Цифровий читач» – усі ці кроки спрямовані на те, щоб бібліотека була присутньою в тих цифрових просторах, де діти проводять значну частину часу [9; 49]. Важливо, щоб цифрові сервіси не замінювали, а доповнювали живе спілкування, створюючи додаткові точки входу до бібліотеки.

3. Розвиток програм та заходів. Запровадження вікового маркування подій, створення постійних рубрик для різних вікових груп («Казка на подушку» для наймолодших, «Книжковий детектив» для молодших школярів, «Без спойлерів» для підлітків, «Читаємо українське» для старших підлітків, «Книжка в професію» для молоді) дозволить охопити всі вікові категорії.

Окрему увагу приділено програмі «Терапія книгою» для дітей, які пережили стресові події, та мотиваційній програмі «Книжковий кешбек» [2; 23; 48].

4. Кадрове забезпечення. Передбачає проведення тренінгів із фасилітації, роботи в соцмережах, знання сучасної дитячої літератури; запровадження «Методичного вівторка» для обміну досвідом; створення посади бібліотекаря-модератора цифрових комунікацій; розробку чек-листа «10 кроків до сучасного заходу» [42; 49].

5. Робота з громадою та міжсекторальна співпраця. Укладання угод зі школами, центром соціальних служб, молодіжним центром, волонтерськими організаціями; запровадження «Бібліотечного десанту» до сіл, де немає стаціонарних бібліотек; створення «Дитячої бібліотечної ради» – усе це сприятиме перетворенню бібліотеки на відкритий, інтегрований у життя громади центр [1; 3].

6. Моніторинг та постійне вдосконалення. Запровадження «Читацького барометра» (коротке анкетування після кожного заходу), щорічне глибоке дослідження читацьких потреб, розробка системи ключових показників ефективності дозволять зробити процес удосконалення безперервним і заснованим на даних, а не на інтуїції [42].

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дослідження на основі аналізу діяльності Ярмолинецької дитячої бібліотеки розкрито практичні підходи до підвищення ефективності бібліотечного обслуговування дітей та формування їхньої читацької культури.

1. Проведене дослідження читацьких потреб засвідчило, що бібліотека, незважаючи на наявні виклики, продовжує виконувати важливу культурно-освітню та соціальну функцію в громаді. Результати опитувань показали підвищений інтерес дітей і підлітків до сучасної художньої літератури, книг з розвитку емоційного інтелекту та терапевтичного спрямування. Водночас

виявлено потребу в розширенні програм для підліткової аудиторії. Аналіз також підтвердив позитивні тенденції, характерні для сучасного українського суспільства, зокрема зростання інтересу до читання для власного задоволення та збільшення популярності україномовної літератури.

2. У межах дослідження було запропоновано методику оцінювання ефективності бібліотечних програм, яка враховує кількісні та якісні показники, а також їхній вплив на місцеву громаду. Практичне застосування цієї методики продемонструвало результативність різних інноваційних форм роботи. Зокрема, використання елементів гри позитивно вплинуло на читацьку активність молодших школярів, а поєднання квестових технологій із медіаосвітніми компонентами сприяло соціальній адаптації та інтеграції дітей із числа внутрішньо переміщених осіб.

3. Важливим результатом роботи стала розробка моделі читацького клубу «Без спойлерів», діяльність якого поєднує традиційне спілкування в бібліотеці з цифровими форматами взаємодії. Клуб об'єднує офлайн-зустрічі, онлайн-комунікацію та спілкування з авторами творів. Результати його діяльності засвідчили не лише підвищення читацької активності учасників, а й позитивний вплив на їхній емоційний стан. Для багатьох підлітків обговорення літературних творів стало способом висловлення власних переживань, осмислення складного життєвого досвіду та формування відчуття психологічної підтримки.

4. На основі проведеного аналізу розроблено комплекс практичних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності дитячих бібліотек. Вони охоплюють питання комплектування фондів, організації роботи з користувачами, професійного розвитку персоналу та розширення співпраці з освітніми й громадськими організаціями. Запропоновані рекомендації враховують особливості функціонування бібліотек у невеликих територіальних громадах і можуть бути реалізовані без значних фінансових витрат.

5. Встановлено, що важливими передумовами успішної діяльності сучасної дитячої бібліотеки є систематичне вивчення читацьких інтересів, готовність працівників до впровадження нових підходів, відкритість до інновацій та постійний моніторинг результатів роботи. Підвищення ефективності бібліотечного обслуговування можливе за умови поєднання аналітичної роботи, впровадження сучасних моделей взаємодії з користувачами та безперервного вдосконалення діяльності на основі отриманих даних.

Отже, досвід Ярмолинецької дитячої бібліотеки підтверджує можливість успішного переходу від традиційної моделі обслуговування до активної взаємодії з читачами, у межах якої дитина виступає не лише споживачем, а й активним учасником культурного процесу. Запропоновані рекомендації можуть бути використані іншими публічними бібліотеками територіальних громад для вдосконалення роботи з дітьми та розвитку їхньої читацької культури.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження досягнуто поставленої мети та виконано визначені завдання, що дало змогу комплексно дослідити особливості формування читацької культури дітей в умовах цифрової трансформації суспільства, проаналізувати сучасні практики діяльності дитячих бібліотек та розробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності їхньої роботи.

1. Розкрито сутність поняття «читацька культура», яку визначено як комплексне особистісне утворення, що охоплює читацьку компетентність, інформаційну культуру, емоційно-ціннісні орієнтації, соціально-комунікативні навички, здатність до самоосвіти та творчого самовираження. Встановлено, що рівень її сформованості визначається не лише якістю читання, а й здатністю особистості критично осмислювати інформацію та використовувати її у практичній діяльності.

2. Проаналізовано вплив цифровізації суспільства на читацькі практики дітей. Встановлено, що цифрове середовище змінює способи сприйняття інформації, сприяє поширенню мультимедійних форматів читання та формуванню нових читацьких звичок. Водночас цифровізація створює як нові можливості для залучення дітей до читання, так і певні ризики, пов'язані з фрагментарністю сприйняття текстів та зниженням концентрації уваги.

3. Досліджено сучасні підходи, програми та форми діяльності дитячих бібліотек щодо підтримки дитячого читання. Виявлено, що найбільш ефективними є комплексні довготривалі програми, які поєднують традиційні форми роботи з інтерактивними методами, враховують інтереси дітей та передбачають активне залучення батьків і громади до читацьких ініціатив.

4. Визначено можливості використання цифрових технологій у діяльності дитячих бібліотек. З'ясовано, що застосування автоматизованих бібліотечних систем, соціальних мереж, онлайн-платформ, цифрових сервісів та технологій доповненої реальності сприяє розширенню доступу до інформації та підвищенню зацікавленості дітей читанням. При цьому цифрові

інструменти мають доповнювати традиційні форми бібліотечного обслуговування, а не замінювати їх.

5. Проведено аналіз читацьких потреб дітей та здійснено оцінювання діяльності Ярмолинецької дитячої бібліотеки щодо формування читацької культури. Встановлено, що бібліотека залишається важливим осередком культурного розвитку громади та потребує подальшого вдосконалення роботи з підлітковою аудиторією, оновлення фонду сучасною літературою й розширення цифрових сервісів. Результати дослідження також підтвердили зростання інтересу дітей до сучасної української літератури та читання для власного задоволення.

6. Розроблено практичні рекомендації та авторську модель читацького клубу «Без спойлерів», спрямовану на підвищення ефективності діяльності дитячої бібліотеки в умовах цифрової трансформації. Апробація моделі засвідчила її позитивний вплив на читацьку активність, розвиток комунікативних навичок і формування безпечного середовища для спілкування підлітків. Запропоновані рекомендації можуть бути використані публічними бібліотеками територіальних громад для вдосконалення роботи з дітьми та популяризації читання.

Таким чином, поставлені в дослідженні завдання виконано в повному обсязі, а мету роботи досягнуто. Отримані результати підтверджують, що сучасна дитяча бібліотека є важливим чинником формування читацької культури дітей та здатна ефективно поєднувати традиційні й цифрові інструменти для розвитку читацької активності молодого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд діяльності бібліотек України для дітей у 2014-2016 роках / Нац. б-ка України для дітей. Київ, 2017. 164 с.
2. Бібліотека-філія №8 для дітей Кам'янець-Подільської ЦБС. Програми «Читаючи зростаємо», «Ми – українці», «Родинний книжковий клуб», гра «Веселі пригоди у Книгограді». URL: <https://libraryforchildren8.jimdofree.com/>
3. Биркович Т. І., Вільчинська І. Ю. Інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек України в умовах війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 42–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2023_4_7
4. Василенко О. М. Бібліотечно-інформаційний комплекс: методологічні аспекти статистичного моніторингу. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2021. С. 22–25. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004116>
5. Всеукраїнська акція «#ЖивіПисьменники» : головний лендінг проєкту. Український інститут книги. URL: <https://aw.ubi.org.ua/>
6. Всеукраїнське соціологічне дослідження рівня читання дітей та дорослих у 2024 році «Зміцнення позиції української книги» / дослідницька агенція Info Sapiens на замовлення Українського інституту книги. Вересень 2024. URL: <https://www.ubi.org.ua/uk/news/kategoriya-2/prezentaciya-doslidzhennya-rivnya-chitannya-ditey-ta-doroslih-u-2024-roci>
7. Всеукраїнський конкурс «Лідер читання – 2025». Національна бібліотека України для дітей. URL: <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=11647>
8. Всеукраїнський тиждень дитячого читання – 2026 «Читання без кордонів». Національна бібліотека України для дітей. URL: <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=11997>
9. Гнізділова О., Лукашова Ю. Цифрові технології у популяризації дитячого читання. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*.

2023. № 4. С. 119–125.

URL: https://bdi.com.ua/web/uploads/journals_pdf/БДІ_№4_2023.pdf

10. Гончаренко Л.О. Бібліотека як простір дитячого дозвілля: інноваційні форми роботи. *Вісник Книжкової палати*. 2024. № 2. С. 23–28.

11. Горовий В. М. та ін. Бібліотеки у формуванні інформаційного ресурсу стратегічних комунікацій українського суспільства : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2021. 248 с.

12. Гранчак Т. Участь бібліотек у реалізації політики пам'яті: теоретичні і прикладні аспекти. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2020. Вип. 5. С. 10–28.

13. Грицик Н.П. Формування читацької самостійності підлітків засобами інтерактивних бібліотечних програм : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2023. 210 с.

14. Davids, N. (2025, April 23). World Book Day: In-class libraries a valuable learning tool. *UCT News*. Retrieved from <https://www.news.uct.ac.za/article/-2025-04-23-world-book-day-in-class-libraries-a-valuable-learning-tool>

15. Deshpande, S. (n.d.). Literature circles in libraries. *Teacher Plus*. Retrieved from <https://www.teacherplus.org/literature-circles-in-libraries/>

16. Досвід роботи Ярмолинецької дитячої бібліотеки з формування читацької культури : матеріали обласного семінару-практикуму (м. Хмельницький, 12–13 березня 2025 р.) / Хмельницька обласна бібліотека для дітей ім. Т.Г. Шевченка. Хмельницький, 2025. С. 31–37.

17. IBBY India. (2025). IBBY-Yamada 2025: India – Nurturing Critical Literacy through Literature in Indigenous Children. *International Board on Books for Young People (IBBY)*. Retrieved from https://www.ibby.org/fileadmin/user_upload/IBBY-Yamada_2025_India.pdf

18. Івано-Франківська центральна міська дитяча бібліотека. Проєкт «Україна читає дітям» та місцеві ініціативи. URL: <https://www.bibliokid.if.ua/>

19. Joseph, H., & Powell, D. (2025, March 18). Many families may not feel welcome at library storytimes – here’s how to ensure everyone benefits from them. *University of Reading Research Blog*. Retrieved from <https://research.reading.ac.uk/research-blog/many-families-may-not-feel-welcome-at-library-storytimes-heres-how-to-ensure-everyone-benefits-from-them/>

20. Коваль Т.В., Осадча О.В. Сучасні технології формування читацької культури в дітей : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2023. 248 с.

21. Концепція реформування мережі публічних бібліотек України : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.12.2019 № 1279-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-2019-p> (дата звернення: 15.05.2026).

22. Листопад О.А., Левченко Н.В. Роль бібліотекаря-фасилітатора в дитячому читацькому клубі: зміна професійної ролі. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2025. Вип. 62. С. 98–107.

23. Літня онлайн-програма читань – 2022. Національна бібліотека України для дітей. URL: <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=10183>

24. Liu, J. (2025). Innovative Practices in Library-Themed Children’s Reading Clubs: Taking the «Little Seed Reading Club» at Shanghai Children’s Library as an Example. *Library Journal*.

25. Марченко І.В., Білик Н.А., Савчук О.П. Цифрові інструменти в роботі дитячих бібліотек: практичний аспект. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2025. № 1. С. 34–42.

26. Mayflower Primary School. (n.d.). *NLB Read @ School Programme*. Singapore. Retrieved from <https://mayflowerpri.moe.edu.sg/learning-at-mayflower/nlb-read-at-school>

27. Миколаєнко А. Популяризація дитячого читання в Україні: тенденції та перспективи. *Український Інформаційний Простір*. 2024. Число 14. С. 54–69. DOI: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.2\(14\).2024.330029](https://doi.org/10.31866/2616-7948.2(14).2024.330029)

28. Міжнародний досвід підтримки дитячого читання: збірник аналітичних матеріалів / упоряд. Л.М. Андрієнко. Львів, 2024. 134 с.
29. National Literacy Trust. (2025, June 23). No School Library? Apply Now for 500 Free Books, Training, and Library Furniture. *HES Portal*. Retrieved from <https://hesportal.uk/national-literacy-trust-school-library-application>
30. Національна бібліотека України для дітей : офіційний веб-сайт. URL: <https://chl.kiev.ua> (дата звернення: 11.05.2026).
31. Пастушенко О.В. Квест-технології в дитячій бібліотеці: методичні рекомендації. Хмельницький : ХОБД, 2024. 52 с. URL: <https://www.odk.km.ua/metod/kvest-2024.pdf> (дата звернення: 19.05.2026).
32. Perryfields Junior School. (n.d.). *Reading at Perryfields: Reading Ambassadors*. Essex, UK. Retrieved from <https://www.perryfieldsjunior.co.uk/reading-at-perryfields/>
33. Петренко О.Ю. Аналіз читацьких потреб дітей територіальних громад: результати соціологічного дослідження. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2024. № 3 (25). С. 78–85.
34. Програма «Відкриємо книгу дітям» (Арбузинська РДБ). Миколаївська обласна бібліотека для дітей. URL: <https://mykoodb.org.ua/bibliotekaryam/dytyachi-biblioteky-mykolayivskoyi-obl/arbuzynska-rajonna-biblioteka-dlya-ditej/>
35. Програма «Світ без тривог». Харківська обласна бібліотека для дітей та юнацтва. URL: http://bibl.kharkiv.ua/osnovni-proekti?template=biblio_modern
36. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7. Ст. 45.
37. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168.

38. Про сучасні тренди розвитку бібліотек для дітей в умовах глобальних викликів / Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти. 2025.

39. Про Стратегію розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2023 № 190-р. *Урядовий кур'єр*. 2023. 10 берез. С. 5–7.

40. Рекомендації IFLA з бібліотечного обслуговування дітей (віком 0-18 років) : 2-ге вид., перероб. версія 2003 року / Секція з бібліотечного обслуговування дітей та юнацтва IFLA ; за ред. Carolyn Rankin. Червень 2018. URL: <https://chl.kiev.ua/assditbibl/Рекомендації%20ІФЛА.pdf>

41. Слободян С.В. Читання вголос як метод формування емоційного інтелекту молодших школярів. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Серія «Педагогіка». 2024. Вип. 2 (45). С. 56–61.

42. Соціологічне дослідження у бібліотеці: методичні рекомендації / Центральна публічна бібліотека Хмельницької міської територіальної громади. Хмельницький, 2023. 72 с. URL: <https://www.calameo.com/books/00319511460100c67b259>

43. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2023 № 190-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhlavennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iak-zhyttieva-stratehiia-190-030323>

44. The Asia Foundation. (2024, October 21). *Let's Read Nurtures Young Readers in the Maldives*. Retrieved from <https://asiafoundation.org/2024/10/21/lets-read-nurtures-young-readers-in-the-maldives/>

45. Ткачук Г.П., Давидова О.М. Терапевтичний потенціал сучасної української дитячої літератури. *Питання дитячої літератури*. 2025. № 1. С. 112–119.

46. Український інститут книги : офіційний веб-сайт. URL: <https://ubi.org.ua> (дата звернення: 16.04.2026).

47. Хмельницька обласна бібліотека для дітей імені Т.Г. Шевченка : офіційний веб-сайт. URL: <https://www.odb.km.ua> (дата звернення: 18.05.2026).

48. Шевченко Л.В. Психологічна підтримка дітей засобами бібліотерапії в умовах воєнного стану : монографія. Харків : ХДАК, 2024. 186 с.

49. Школа книжкового блогера та Хаб цифрової освіти. Харківська обласна бібліотека для дітей та юнацтва. URL: http://bibl.kharkiv.ua/yarmarok-tvorchikh-idej/programi-proekti?template=biblio_modern

50. Ярмолинецька центральна бібліотека : офіційний веб-сайт. URL: <https://yarmolynetska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 20.05.2026).